

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ

ФАКУЛТЕТ ЗА ИЗЯЩНИ ИЗКУСТВА

**КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ НА ИЗКУСТВОТО, ХУДОЖЕСТВЕНО
ОБРАЗОВАНИЕ И ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНИ ДИСЦИПЛИНИ“**

Йордан Петров Леков

ИСТОРИЯ И РАЗВИТИЕ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ

В АРХИТЕКТУРНИЯ ФАКУЛТЕТ НА УАСГ

АВТОРЕФЕРАТ

Към дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор”

Научен ръководител:
Проф., д.изк. Петер Цанев

София, 2019

Дисертационният труд се състои от увод, изложение в три глави, заключение, приносна част, библиография и приложение с илюстрации. Общият обем от 207 страници, като основният текст е 203 стр., библиографията се състои от 65 източници на български, руски и английски език.

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на катедра „ПИХООД“ – Психология на изкуството, художествено образование и общообразователни дисциплини при Национална художествена академия на и е насочен за защита пред научно жури по специалност „Изкуствознание и изобразителни изкуства“, Професионално направление 8.2. Изобразително изкуство.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на от в зала на заседание на Научно жури по

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Обем и структура на дисертационния труд
2. Обща характеристика на изследването: теза, цели, задачи, методология и актуалност
3. Кратко изложение на дисертационния труд
4. Заключение и изводи
5. Научна новост и приноси
6. Списък с публикации

1. Обем и структура на дисертационния труд

Общият обем на дисертационния труд е 207 стр., като се състои от увод (22 стр.), три основни глави с точки и подточки в тях (I – 51 стр.; II – 41 стр.; III – 78 стр.), заключение (11 стр.) и литература, обединена в библиографична справка на източниците (4 стр.). Илюстративният материал е представен като приложение към дисертационния труд (59 стр.).

- **ПЪРВАТА ГЛАВА** на изследването е структурирана в три части и заключение.
 - **Първа част** разглежда историческите условия, в които се създава учебното заведение, както и последващите промени в неговата структура, поставените цели и задачи за развитие на новата специалност Архитектура, създаването на учебния план на специалността и мястото на Рисуването и Моделирането като базови общообразователни дисциплини в учебния план.
 - **Втората част** разглежда преподавателския екип, неговата роля за професионалното отношение и разбиране на целите и задачите при формирането на учебната програма по Рисуване и Моделиране в контекста на архитектурното образование и обособяването му в самостоятелна катедра „Рисуване“ през 1951 г.
 - **Третата част** анализира програмата по Рисуване. Основна задача на тази част е да извлече информация и да систематизира учебното съдържание, структурата на програмата, темите, задачите, характера и начина на преподаване.
- **ВТОРАТА ГЛАВА** на изследването е структурирана също в три части и заключение.
 - **Първата част** разглежда развитието и историческите условия, характерни за периода, свързани с индустриализацията и урбанизацията на страната и бързото развитие на градовете. Архитектурата е поставена в нови условия за решаване на конкретни задачи, свързани с ускореното развитие, изискващо навлизане на съвременни концепции, подходи и технологии в практиката.
 - **Втората част** проследява избора на нови преподаватели, промени и преосмисляне на учебните програми и учебните планове на специалността Архитектура в новите условия – разширяване на учебното съдържание, създаване на нова програма по Моделиране и разширяване и обновяване на старата програма по Рисуване.

- **Третата част** анализира учебното съдържание, промяната на учебните планове на специалността и коментира възникналите промени в структурата на програмата и начина на преподаване. Акцентът е върху дисциплината Рисуване, като се отчита връзката ѝ с дисциплината Моделиране.
- **ТРЕТАТА ГЛАВА** на изследването следва структура на двете предходни глави. Тя е структурирана също в три части и заключение.
 - **Първата част** разглежда историческите промени, характерни за периода след 10.11.1989 г. и новите условия за развитие на образованието в страната.
 - **Втората част** проследява избора на нови преподаватели, преосмислянето на учебните програми, свързани с промените в учебните планове на специалността Архитектура в новите условия. Характерни за дейността на катедрата са разширяването на учебното съдържание във връзка с новите задачи пред специалността Архитектура, създаването на нова програма по Моделиране и разширяването и обновяването на старата програма по Рисуване.
 - **Третата част** се занимава с учебното съдържание, промяната на учебните планове на специалността Рисуване, възникналите промени в структурата на програмата и начина на преподаване. Акцентът е поставен върху дисциплината Рисуване, връзката ѝ с дисциплината Моделиране и структурирането на учебния процес като начин на преподаване на учебното съдържание. Разгледана е ролята на преподавателя и студента като субекти на учебния процес и е изяснен смисъла на понятието творчество в контекста на това изследване.
- **ЗаклЮчението** обобщава резултатите от изпълнението на поставените от настоящото изследване цели и задачи. То синтезира цялостната картина на обучението по Рисуване в Архитектурния факултет на УАСГ от историческа гледна точка, неговите образователни и творческите аспекти в контекста на обучението по Архитектура и доказва значимостта и актуалността на обучението по Рисуване за архитектурното образование.

2. Обща характеристика на изследването: значимост и актуалност на изследвания проблем, теза, цели, задачи, методология и актуалност

Значимост и актуалност на изследвания проблем

Университетът по архитектура, строителство и геодезия е най-старото висше учебно заведение в България, подготвящо архитекти. Той е наследник на Висшето техническо училище (ВТУ), открито на 04 октомври 1942 г. Специалността Архитектура се създава на 5 октомври 1943 г. в рамките на Строителния факултет на ВТУ, където за учебната 1943/1944 година е открит Отдел по архитектура. Дисциплините Рисуване и Моделиране са включени като задължителни в учебния план на специалността Архитектура от годината на нейното създаване.

Развиването на съвременно и качествено образование по архитектура в България е една от основните цели на Архитектурния факултет на УАСГ – обучение, отворено за тенденциите в образователния процес, даващо високо ниво на знания и умения и свързано с практиката на архитекта и неговия продукт като симбиоза на наука и изкуство. В него фундаментално място заема обучението по Рисуване. То отразява историческите постижения в пластичното изкуство, архитектурата и обществено-историческите условия, в които е поставено. Дисциплината Рисуване задава не само базови методически и практически задачи, но и нови, съвременни стандарти за развитие на архитектурното образование.

За целите на съвременното архитектурно образование катедра „Рисуване и моделиране“ на УАСГ счита за важно и има амбицията да поддържа високо ниво на обучение в двете дисциплини Рисуване и Моделиране и да развива техния предмет, запазвайки спецификата на всяка от двете, включвайки актуални проблеми и съвременни виждания в преподаването.

Липсата на информация, проучвания и публикации, свързани с изучаването на дисциплината Рисуване в рамките на Архитектурния факултет на УАСГ и ролята на преподавателите е повод и основание да бъде проведено настоящото изследване, което да очертае историческото развитие и сегашното състояние на дисциплината.

Теза: Обучението по Рисуване е неразделна част от обучението по специалността Архитектура в Университета по архитектура, строителство и геодезия. Дисертационният

труд доказва тезата за актуалността и значимостта на дисциплината в съвременното архитектурно образование.

Предмет: Предмет на това изследване е обучението по дисциплината Рисуване и участието на катедра „Рисуване и моделиране“ в обучението по Архитектура в УАСГ.

Обект на изследването е: историческото развитие на дисциплината Рисуване за специалността Архитектура в УАСГ, промените в нейните цели, задачи и съдържание, и професионалните приноси на ръководителите и преподавателите от катедрата.

Целите, които си поставя това изследване са да изгради цялостна картина на образователните и творческите ѝ аспекти в контекста на обучението по Архитектура в УАСГ, т.е. да даде отговори на въпросите **какво** се изучава, **как** се изучава и **защо** се изучава в учебната дисциплина Рисуване, а именно:

- да представи и анализира в исторически аспект обучението по Рисуване от създаването на дисциплината до 2018 г. и налагането ѝ като неразделна част от обучението по Архитектура;
- да анализира поставените цели и задачи пред дисциплината Рисуване за постигане на конкретен резултат в контекста на архитектурното образование;
- да анализира ролята на преподавателите по Рисуване за реализиране на поставените цели и задачи на обучението в архитектурното образование;
- да изследва формирането на характера и спецификата на дисциплината през разглеждания период като учебна програма и начин на преподаване;
- да проучи и анализира учебния план, промените в него и тяхното влияние върху реструктурирането на учебното съдържание и начина на преподаване;
- да посочи и анализира темите и циклите от упражнения, дефиниращи учебното съдържание;
- да анализира проблемите, поставяни чрез учебните задачи, структурирането им в отделни цикли и актуализирането им във времето с цел осъвременяване на учебното съдържание;
- да анализира връзката на дисциплината Рисуване с другата дисциплина в катедрата – Моделиране;

- да посочи интердисциплинарния контекст, в който функционира дисциплината Рисуване.

Задачите на настоящото изследване са да проучи и анализира запазени документи на Университета за работата на Архитектурния факултет и катедра „Рисуване и моделиране“ с цел:

- да разгледа развитието на катедра „Рисуване и моделиране“, избора на преподаватели, както и избора на ръководители на катедрата;
- да проследи и анализира ролята на преподавателите в катедрата, разбирането им за целите и задачите на Рисуването като образователна и творческа дисциплина в рамките на архитектурното образование;
- да издири и анализира запазени програми по Рисуване;
- да издири запазени учебни работи в архива на катедрата с цел:
 - да установи учебното съдържание през разглеждания период;
 - да анализира програмата и промените в нейното развитие през разглеждания период;
 - да представи и анализира спецификите и характера на програмата и начина на преподаване на учебния материал през разглеждания период;
 - да възстанови липсващите учебни програми;
 - да анализира постигнатите резултати във връзка със спецификите на Рисуването в архитектурното образование.

Изследователските методи, които се използват в този дисертационен труд са:

- **историографският метод**, чрез който се проследяват и анализират процесите, изиграли важна роля при създаване и развитие на дисциплината Рисуване като част от архитектурното образование. Хронологическото подреждане на фактическия материал ни позволи да разграничим трите периода в развитието на дисциплината.
- **анализ и синтез**, чрез които се определя и формулира спецификата на обучението по Рисуване и се посочват промените, настъпили в програмата, методите и начина на преподаване.
- **сравнителният метод**, чрез който посредством анализ и синтез на запазените учебни работи се прави опит за възстановяване на липсващата информация за

учебната програма от началния период на съществуване на дисциплината и се проследяват акцентите в учебното съдържание в исторически план.

- **биографичен метод**, чрез който се открояват важни факти и моменти от живота на преподавателите от катедра „Рисуване и моделиране“ на УАСГ.

3. Кратко изложение на дисертационния труд

Фокусът на проучването е върху формирането и развитието на характера и спецификата на дисциплината Рисуване от нейното създаване до 2018 г. като образователна и творческа дисциплина в рамките на Архитектурния факултет на УАСГ (правоприемник на Висшето техническо училище, Държавната политехника в София, Инженерно строителния институт, Висшия инженерно строителен институт и Висшият институт по архитектура и строителство).

Историографската насоченост на това изследване даде основание при хронологическото подреждане на фактическия материал да се разграничат три периода в развитието на дисциплината Рисуване (I – 1943 - 1963 г., II – 1963 - 1989 г., III – 1989 - 2018 г.), определящи структурата на дисертационния труд, който се развива в три глави.

Дисциплината Рисуване има общообразователен характер. В периода от 1943 г. до 1980 г. тя се изучава в продължение на 8 семестъра (I – VIII семестър). От 1980 г. до 1983 г. се изучава в продължение на 5 семестъра (I – V семестър). От 1983 г. се изучава в продължение на четири семестъра (I - IV семестър). След 1995 г. се изучава в продължение на 6 семестъра (отначало от I до VI семестър, а след това до днес в I, II, III, IV, VII и VIII семестър).

1. ПЪРВА ГЛАВА

СЪЗДАВАНЕ НА СПЕЦИАЛНОСТТА АРХИТЕКТУРА И ДИСЦИПЛИНИТЕ РИСУВАНЕ И МОДЕЛИРАНЕ В РАМКИТЕ НА АРХИТЕКТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ. ХАРАКТЕР, ОСОБЕНОСТИ И НАЧИН НА ПРЕПОДАВАНЕ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ В ПЕРИОДА 1945 - 1963 г.

1.1. Исторически данни за периода

В разглеждания период България е във война, отначало като съюзник на страните от Оста, а после като съюзник на воюващите срещу нацистка Германия. След края на Втората световна война България попада в съветската сфера на влияние. Монархията се премахва. На 15.09.1946 г. страната е провъзгласена за Народна република. През 1947 г. се приема Димитровската конституция по модел на конституцията на СССР от 1936 г. Следва тотална национализация на частната собственост. Историческият период след 1947 г. до демократичните промени през 1989 г. е под доминацията на БКП и е известен като „тоталитарния режим в България“. В областта на културата се налага „социалистическия реализъм“ – теоритически принцип и официално художествено направление, господстващо в СССР от средата на 1930-те до началото на 1980-те г.

Тази глава разглежда периода от 5 октомври 1943 г. до 1963 г. През него висшето училище, в което се изучава специалността Архитектура, променя три пъти своето име: Висше техническо училище(4 октомври 1942 - 1944 г.), Държавна политехника (1945 - 1953 г.), Инженерно-строителен институт (ИСИ, 1953-1963 г.)

1.1.1. Висше техническо училище (1942 - 1945 г.)

По инициатива на Съюза на българските инженери и архитекти (БИА) е разработен Закон за Висшето техническо училище в България, приет и обнародван на 12 юни 1941 г. Съгласно този закон на 4 октомври 1942 г. се поставя началото на висшето техническо образование в страната с един единствен факултет с две специалности – Строително инженерство и Земерно инженерство. През учебната 1943/1944 година се открива и Отдел по архитектура към новообособения Строителния факултет. Специалността Архитектура се създава на 5 октомври 1943 г.

В първия (зимен) семестър на учебната 1943/1944 година преподаваните дисциплини са девет, като седмичната заетост е 30 часа, от които 13 часа лекции и 17 часа упражнения. В тези дисциплини влизат:Рисуване (3 ч. упражнения), Моделиране (3 ч. упражнения) и История на изкуството (1 ч. лекции). Поради липса на учебна база часовете по Рисуване и Моделиране се провеждат в ателиетата на Художествената академия, а тези по История на изкуството в Археологическия музей.

Поради бомбардировките над София през декември 1943 г. и януари 1944 г. се налага бързо евакуиране на Висшето техническо училище в Ловеч. Учебният процес е разстроен. Някои студенти участват в последната фаза на войната, в бойните действия в Югославия и Унгария. При такива условия започва третият (зимен) семестър след като вторият (летен) е прескочен без никакви занятия и изпити.

1.1.2. Държавна политехника (1945 - 1953 г.)

През учебната 1945/1946 Висшето техническо училище преименувано в Държавна политехника. В нея се открива Машинен факултет с 4 специалности: Машинно инженерство, Електро-инженерство, Минно инженерство и Индустриална химия.

От 1945 г. дисциплините Рисуване, Моделиране и История на изкуството за специалността Архитектура започват да се преподават в новооткритата учебна база на Държавната политехника. От 06.03.1945 г. за преподавател по Рисуване към катедра „Битова архитектура“ е поканен художникът Борис Колев. Той има за задача да създаде програма и да организира учебния процес по Рисуване. След година и половина Борис Колев се явява на конкурс за избор на редовен доцент по Рисуване при катедра „История на архитектурата и стилознание“. Той е назначен за редовен доцент по Рисуване с указ № 138 от 5 август 1946 г. От 1945 г. до 1951 г. дисциплината Рисуване е включена в закритата по-късно катедра „Битова архитектура“. През учебната 1951/1952 година специалността Архитектура се отделя от Строителния факултет и се обособява в самостоятелен Архитектурен факултет. Катедра „Рисуване“ се обособява като самостоятелно звено в Архитектурния факултет през 1951 г. Неин първи ръководител е проф. Борис Колев. В катедрата са застъпени дисциплините: Рисуване, Моделиране и Обща история на изкуството.

Учебната 1952/1953 г. е последна за Държавната политехника в София.

1.1.3. Инженерно-строителен институт (ИСИ, 1953 - 1963 г.)

Нарастващите нужди от висши технически кадри при ускореното развитие на икономиката в страната налага Държавната политехника да се раздели на 4 самостоятелни висши учебни института: Инженерно-строителен, Машинно-електротехнически, Химико-технологически и Минно-геоложки (1952/1953 г. учебна година). През учебната 1953/1954

година структурата на Инженерно-строителния институт се оформя окончателно с 4 факултета: Архитектурен, Геодезически, Строителен и Хидротехнически. От създаването на Архитектурния факултет в него е застъпена една единствена обща специалност Архитектура с 8 катедри.

1.2. Преподаватели за периода 1943 - 1963 г.

1.2.1. Преподаватели по Рисуване във Висшето техническо училище

През учебната 1943/1944 година (I, II, III семестър) в обучението по специалността Архитектура са включени дисциплините Рисуване, Моделиране и История на изкуството. Като утвърдени специалисти в своята област от Художествената академия са поканени проф. Иван Пенков (преподавател по Рисуване – 3 ч. упражнения) и проф. Иван Лазаров (преподавател по Моделиране – 3 ч. упражнения). За преподавател по История на изкуството (1 ч. лекции) е поканен археологът проф. Димитър Димитров от Софийски университет. Занятията по Рисуване се провеждат в Художествената академия, а лекциите по История на изкуството се четат в Археологическия музей, на който проф. Димитров е директор.

1.2.2. Преподаватели по Рисуване в Държавната политехника (1945 - 1953 г.)

От 06.03.1945 г. като временен преподавател по Рисуване за нуждите на специалността Архитектура е поканен художникът Борис Колев. Той води часовете по Рисуване, организира учебните занятия, предлага и структурира програмата на дисциплината. След конкурс е назначен за редовен доцент по Рисуване от 05.07.1946 г. През 1950 г. се хабилитира като професор.

Във връзка с пълноценното протичане на учебния процес на нужното за висшето образование високо ниво доц. Борис Колев сформира колектив от преподаватели, с които прилага и развива програмата и начина на преподаване. Той привлича художниците Живко Чолаков (акварелуване) и Желю Желев (рисуване). Те са назначени за хонорувани асистенти със заповед № 506 от 08.11.1946 г. към катедра „История на архитектурата и стилознание“. Живко Чолаков става редовен доцент по Рисуване при катедра „История на архитектурата и стилознание“ от 10.02.1948 г., а от 02.01.1952 г. е назначен за хоноруван

доцент при катедра „Рисуване“. От 22.12.1950 г. Желю Желев е редовен асистент, а от 10.11.1955 г. е повишен в старши асистент при катедра „Рисуване“.

Преподаватели в новосформираната през 1951 г. катедра „Рисуване“ са проф. Борис Колев (първи ръководител катедра „Рисуване“ и зам. декан от 1951 до 1952 г.), ст. ас. Живко Чолаков, (доцент от 18.09.1957 г.), ас. Желю Желев (редовен асистент от 04.12.1950 г.) и доц. Янко Павлов (преподавател по Моделиране /скулптура/ от 1946 г. до 1963 г.).

Преподавателите, начело с ръководителя на катедрата, създават необходимата материална база за провеждане на часовете по Рисуване. Набавят се стативи и се поръчват копия на гипсови отливки от колекцията на Художествената академия, като постепенно се създава сериозна сбирка от класически образци на глава, човешка фигура в различни положения, детайли от фигура, кръгла скулптура, класически и декоративни релефи, класически капители. Създадената богата база от гипсови модели покрива като теми програмата по Рисуване.

Колективът на катедрата се стреми към разработване на разнообразна и всеобхватна програма по Рисуване със специфични за архитектурното образование учебно съдържание, структура и начин на преподаване.

Проф. Борис Колев полага непрестанни усилия за издигане престижа на катедра „Рисуване“ и за самостоятелното развитие на дисциплините Рисуване и Моделиране в архитектурното образование. За авторитета на проф. Борис Колев говори неговото кариерно израстване като заместник-декан на Архитектурния факултет от 1951 г. до 1952 г.

През 1948 г. Държавната политехника издава учебника „Теория на цветовете“, който доц. Борис Колев представя като научен труд при хабилитацията му за професор през 1950 г.

Проф. Борис Колев преподава Рисуване и История на изкуството, доц. Живко Чолаков преподава акварелуване (живопис), а ст. ас. Желю Желев преподава шрифт. Желю Желев пише „Ръководство по буквопис“ за студентите по архитектура с богат илюстративен материал.

1.2.3. Преподаватели в Инженерно-строителния институт (ИСИ, 1953 - 1963 г.)

От януари 1953 г. за хоноруван преподавател е поканен художникът Васил Стоилов, който е избран за редовен доцент по акварелуване (живопис) към катедра Рисуване от 04.11.1953 г. През 1953 г. към катедра „Рисуване“ при Архитектурния факултет на ИСИ се присъединява катедра „Рисуване“ от Варненския технически университет с основател и ръководител доц. Милен Сакъзов и ас. арх. Кирил Бойчев.

В разглеждания период от 1951 г. до 1963 г. всеки от преподавателите се включва като споделя своя педагогически и творчески опит и участва активно в съставянето на учебните задачи, изграждането на методиката и начина на преподаване на включения в програмата учебен материал.

През 1961 г. проф. Борис Колев издава учебник по „История на изкуството“ за нуждите на студентите по Архитектура.

1.3. Учебно съдържание, характер и начин на преподаване на дисциплината Рисуване (1945 - 1963 г.)

1.3.1. Формиране на програма и характер на учебния процес

1.3.1.1. Държавна политехника (1945 – 1953 г.)

Обучението по Рисуване формира своя характер в подчинение на съчетанието от обективни и субективни фактори – от една страна общественно-политическите и социални условия, в които се създава дисциплината и нейната ориентираност към нуждите на бъдещите архитекти, а от друга страна кадровия ресурс, който се заема с нелекото дело да организира цялостно преподаването на дисциплината като цели, задачи, учебно съдържание и програма.

В разглеждания период дисциплините Рисуване и Моделиране са включени в учебния план несиметрично. Дисциплината Рисуване се изучава през първите осем семестъра, Моделиране се изучава два семестъра. Рисуването се преподава в рамките на три учебни часа седмично под формата на упражнения. До 1953 г. Рисуването включва изучаване на графичните техники с молив и перо през I, II, III и V семестър и техниката на акварела през IV, VI, VII и VIII семестър. Изучава се и шрифт, който по-късно отпада от

програмата. От 1948 г. студентите посещават лекционни курсове по „Цвят и композиция“ и „Обща история на изкуството“, които завършват с изпит в края на VIII семестър.

Разбирането за целите и задачите на обучението по Рисуване в Политехниката е, че то трябва да бъде различно от това в Художествената академия. Отчитат се специфичните нужди за придобиване на професионални знания, умения и опит, които учебното рисуване дава в най-широка степен на бъдещия архитект. Създават се оригинална програма и начин на преподаване на дисциплината Рисуване. Учебното съдържание се разширява чрез изучаването на шрифт и включването в четвърти курс на специализирано обучение, свързано с архитектурата под формата на декоративно-композиционни задачи. Обучението по Рисуване е поставено на сериозна реалистична основа. То включва изучаването на рисуване и живопис („акварелуване“). Изучава се мъртвата и живата природа в нейното многообразие. През първата година обучението по Рисуване започва от основно ниво. През втората, третата и четвъртата се изучава човешка фигура. В четвърти курс се включват декоративно-композиционни задачи като специализирано обучение, свързано с архитектурата.

Целите и задачите на обучението по Рисуване (а също така и по Моделиране) като учебна дисциплина в обучението на бъдещите архитекти в Държавната политехника могат да бъдат обобщени по следния начин: придобиване на основни и специализирани знания в сферата на изобразителното изкуство и в частност в областта на рисуването; изучаване на формата и пространството като рисувателни, живописни и пластични проблеми; изучаване на разнообразието от материали и техники на изпълнение в рисуването; изучаване на изразните средства на рисунката като пластичен език на комуникация; придобиване на умения и сръчност чрез практически занимания, развиващи образното пространствено мислене; придобиване на практически опит в процеса на учебната работа, служещ за професионална база в създаването на архитектурни проекти и тяхното реалистичното представяне като визуализация (фасади, архитектурни детайли, ситуиране в тримерна среда); изграждане на критерии за естетическа оценка и цялостна пластична култура.

Дисциплината Рисуване включва широк спектър от специфични знания и умения, имащи пряка връзка с проектантските дисциплини. Преподавателите по рисуване са в контакт и сътрудничество със своите колеги от проектантските катедри за оказване на

методическа и практическа помощ при изготвянето и реализирането на архитектурните проекти. Те дават знания и помагат за придобиването на вещина, необходими за изготвянето и представянето на таблата с проектите чрез преподаването на композиция, перспектива, пространствено и пластично изграждане с различни техники (туш, акварел, темпера), шрифт – техники, необходими за визуализиране на идеите.

1.3.1.2.Инженерно-строителен институт (ИСИ, 1953 - 1963 г.)

Учебният план остава непроменен за дисциплините в катедрата.

През първата година от общия курс на обучение пред студентите се поставят перспективни и колористични задачи с основна цел култивиране на наблюдателност и усет към перспективата, елементарно теоретично и практическо запознаване с общата цвятна култура и усвояване на технически похвати, необходими във връзка с практиката им в специалните дисциплини. Програмата включва обучение по рисуване и живопис. Обучението започва с теоретичните принципи при изграждане на прости геометрични тела, преминава през изобразяването на гипсови архитектурни детайли (декоративни релефи, капители) и предмети от бита и достига до изобразяването на композиции от обекти (натюрморт). Студентите се запознават с основните закономерности на изграждане и моделиране на формите, прилагайки законите на перспективата и светлосянката, и тяхното вярно обемно-пластично изграждане със средствата на графичните материали. Вторият семестър се занимава с живописните проблеми при изграждане на формата. Студентите се запознават теоретично и практически с проблемите на живописца чрез техниката на акварела, както и с основните принципи на цвета и хармонията. Като важна част на обучението се включва и пленерното рисуване на архитектурни обекти, при което студентите прилагат наученото в ателието.

През втората и третата учебна година обучението включва изучаване на човешката фигура. През втората година тя се изучава по установения академичен метод. Рисуват се гипсови копия на антични маски, глави, фигури и класически релефи с фигурални композиции. През третата година рисуването на човешка глава и фигура (гола и облечена) е по натура. През двете години обучението обхваща рисуване и живопис. Студентите се запознават с теоретичните принципи на анатомичния строеж на човешката фигура и нейните пропорционални зависимости, построяването ѝ с молив и акварел с цел вярно

обемно-пластично и колористично изграждане на формата като обем в пространството, характерни за академичната етюдна рисунка.

В четвърти курс рисуването продължава с изучаване на човешката фигура през двата семестъра. Рисува се гола и облечена фигура в интериор, седнала, с по-сложно движение и в по-сложни ракурсни положения. Изпълнява се с техниките на молива и акварела. През първия семестър на този курс Рисуването има и специална архитектурна насоченост – студентите се занимават с изучаване на архитектурната форма и пространство по натура (елементи, детайли, пространства). Рисуват се главно интериорни пространства. В ателието се аранжира композиция със стол, характерна декорация в класически стил, предмет от бита и драперия. Рисуват се интериорни пространства на обществени сгради – Съдебната палата, детайли от интериорното архитектурно пространство на Храм-паметника Александър Невски, пейзажи и др. През втория семестър на четвърти курс студентите изпълняват декоративно-композиционни задачи, които включват проектиране на декоративна архитектурна украса и включването ѝ в архитектурен проект. По характер задачите са творчески.

За разглеждания периода е характерен реализмът. Придържането към натурата в етюдното изграждане се характеризира с изучаване на формата и пространствените ѝ изменения, като се отделя голямо внимание в разработването на локалния тон, постигането на материалност на обектите и дълбочина на изображението.

1.3.2. Структура на учебното съдържание и начин на преподаване

Формата на обучение за дисциплината Рисуване е упражнения. Студентите изучават рисуване 3 часа седмично. Продължителността на семестъра е 15 седмици, което прави 45 часа на семестър и 90 часа на година. Лекционни курсове се провеждат по История на изкуството (един семестър – първия) и Теория на цветовете (четвърти курс) и завършват с изпит.

Единият от приемните изпити на студентите по архитектура е по Рисуване. Състои от две части: рисуване на архитектурен детайл и рисуване на предмети от бита. Това дава основата, от която започва обучението по рисуване.

От началния период не са запазени учебни програми. Направен е опит за възстановяване на съдържанието чрез запазени в архива на катедрата учебни рисунки. За този период изследването се базира на учебни работи и индиректни сведения, които се използват за отправна точка при условното възстановяване на програмата като учебно съдържание, начин на организация на учебния процес и цялостна структура, включена в учебния план на специалността Архитектура. Учебните рисунки са надписани с имената на студентите, техния факултетен номер и датата на изпълнение на учебната задача. За да се определи хронологически мястото им в програмата, е използван списъка на дипломираните български и чуждестранни студенти по Архитектура, завършили до 1992 г., където наред с трите имена и факултетния номер е посочена и годината на дипломиране.¹ На тази база са формулирани вижданията ни за целите и задачите на Рисуването като учебна дисциплина в рамките на архитектурното образование.

1.3.2.1. Първи курс. Учебно съдържание, характер на програмата и резултати.

През първата учебна година на студентите се поставят перспективни и колористични задачи. Чрез тяхното изпълнение студентите придобиват практически знания и рисувателни умения, необходими във връзка със практиката им в специалните дисциплини. Те се научават визуално да контактуват с натурата, да я анализират и изграждат като пространствена структура. Чрез характерните за времето етюдни учебни рисунки студентите се научават да прилагат основните принципи на изграждане на форма и пространство, като изучават перспективата и светлосянката, вярното обемно-пластично изграждане, начините за постигане на материалност чрез разработката на локалния тон на предмета и изграждането и разработването на фона като връзка с околното пространство с цел постигане на дълбочина. Научават се да композират и да разполагат хармонично в листа рисувания обект или сложната композиция от предмети. Запознават се с архитектурните детайли като форма, формообразуване и пластична организация. Пленерното рисуване през втория семестър запознава студентите с ландшафтната архитектура, архитектурните паметници и архитектурните комплекси. Студентите формират своята пластична култура, усвоявайки техниките на моливната рисунка, на перото и живописната техника на акварела.

¹ Алманах. Първите студенти и преподаватели по Архитектура 1943. София, ВИАС Архитектурен факултет, Съюз на архитектите в България 1993. с. 243-343

1.3.2.2. Втори курс. Учебно съдържание, характер на програмата и резултати.

Във втори курс главен обект на изучаване е човешкото тяло като нова за студентите форма. Те се запознават с мъжкия и женския модел чрез гипсови класически образци и рисунки по натура. Те изучават анатомичния строеж на човека от гледна точка на пластичната анатомия: устройство на скелета и разположение на костите в него, ставни връзки и мускули, субепидермална и епидермална обвивка, пропорции и пропорционални зависимости в човешкото тяло. Специализирано изучаване на пластичната анатомия като дисциплина не е включено в учебната програма. Информацията се поднася под формата на беседа при въвеждането на новата тема и поставянето на задачата. Човешката фигура се изучава по установения академичен метод с реалистичен подход към натурата. Обучението по рисуване е в техниката на молива през първия семестър и акварела (живопис) през втория. Голото човешко тяло се изучава задълбочено чрез учебния етюд в по-продължителни постановки. Студентите рисуват човешка глава, права фигура с пренасяне на тежестта на опорния крак и в по-сложно движение.

Студентите правят скици и свободни рисунки по натура в ателието, които се обособяват като отделен цикъл в техниката на перото и акварелната рисунка. Работата върху скицата тренира окото и ръката на учащия се, развива у него способността бързо да схваща характера на натурата и да обобщава зрителните си впечатления. Последователната система на работа върху скиците по натура, по впечатление, представа или въображение развива образното възприемане, необходимо на архитекта.

Във втори курс студентите се запознават също с техниката на перото и неговите изразни възможности. Те анализират рисунки - световни образци от художници, работили в тази техника на изграждане на графично произведение (например рисунки с перо на Рембранд) и я прилагат в своята работа за създаване на учебна рисунка по натура (по Рембранд и оригинална).

Пленерното рисуване също е застъпено във втори курс. Студентите правят скици и рисунки на архитектурни обекти, пейзаж и ландшафтна архитектура изпълнени в техниката на перото и сангина. Студентите пресъздават атмосферата, като при обемно-пластичното изграждане прилагат умело наученото за построяването на формата в

пространството, за изразните средства и техните възможности (материали и техники) във връзка със спецификата на наблюдавания обект.

За бъдещата професионална практика на архитекта обучението по Рисуване насърчава използването на разнообразни материали и творчески подход към натурата за формиране на специфичен личен изказ чрез средствата на рисунката.

1.3.2.3. Трети курс. Учебно съдържание, характер на програмата и резултати.

През третата година продължава изучаването на човешката фигура, като акцентът в обучението е изучаването на човешката глава и фигура по натура. Темите поставят студентите пред решаване на по-сложни пластично-пространствени проблеми, свързани с рисуването на човешката фигура. Повишават се уменията им при боравенето с двата основни материала – молив (първи семестър) и акварел (втори семестър). Фигурата се изгражда реалистично със средствата на локалния тон, светлината, сянката и хвърлената сянка.

През първия семестър студентите рисуват гипсова глава по натура, торс (класически образец) с драперия, права фигура с драперия (гипсово копие на Венера Милоска), седнала човешка фигура по натура, легнала фигура по натура. В някои от постановките фигурите са в по-сложни ракурсни положения.

През втория семестър студентите продължават изучаването на човешката фигура, но вече в техниката на акварела. В тази техника се изучава човешката глава, като е запазен акварел на главата на Давид на Микеланджело с поставени драперии на заден план за съпоставка с цел усложняване на учебната задача като цветови проблем. В следващите постановки перспективните положения (ракурсите) се усложняват и моделите се разполагат по-дълбоко в конкретното пространство. Въвежда се темата за фигурата в интериорното пространство. Фигурата се разглежда от гледна точка на мащаб и разполагане в пространството.

1.3.2.4. Четвърти курс. Учебно съдържание, характер на програмата и резултати.

Обект на изучаването е **седналата човешка фигура по натура**. Това положение включва по-сложни ракурсни съкращения на отделните части във фигурата. Изучава се гола фигура, а като завършек на учебния процес се рисува облечена фигура в интериорно

пространство. Проблемът за мащаба и мястото на човека в интериора е много важен за бъдещите архитекти и учебните задачи с интериорно пространство в композицията се усложняват.

В програмата на четвърти курс е застъпена темата **интериор по натура**. В ателието се изпълняват учебни постановки на интериорни обекти в околно пространство. Рисуват се интериорни пространства на обществени сгради (Съдебната палата), детайли от интериорно архитектурно пространство (Храм-паметник Александър Невски), пейзажи. Студентите решават сложните проблеми на интериора с принципите на перцептивната перспектива. Запазените рисунки показват, че те се справят успешно със сложните задачи на пластичното обемно-пространствено изграждане, боравейки умело с молива и акварела. Умело съотнасят различни по характер равнини и повърхнини. Реалистичното внушение се постига със степенуване чрез контраста на преден, среден и заден план.

Във връзка с ползата за работата на бъдещите архитекти са разработени и **декоративни задачи**. Студентите се занимават с проблемите на пластичната намеса в архитектурата с ясен декоративен характер, присъщ за времето. Декоративната украса се включва като неразделна част от архитектурата при пластичното решение на жилищните и обществените сгради от разглеждания период. Търси се нов прочит на елементи от старата възрожденска архитектура. При обществените сгради се търси връзка с образците от класическата архитектура, които се натоварват с идейно-политическо съдържание, характерно за този период. Декоративните задачи създават възможност за формотворчество на базата на стилизацията. Като основен формообразуващ принцип се прилага симетрията. Поставят се творчески композиционни задачи по зададени теми, свързани с архитектурата чрез проектирането на декоративна украса с архитектурни елементи. Целта е комбиниране на функционалност, естетическо въздействие и подходящо включване в архитектурната среда.

1.3.2.5. Научен кръжок по рисуване

Всички дисциплини от специалността Архитектура са задължени да организират кръжоци, в които студентите да получават консултации по определената дисциплина за попълване на пропуски или за задълбочаване на знанията. Научният кръжок е много важен като форма на извънаудиторна заетост. Това е допълнителна възможност за

студентите, които имат специален интерес към дисциплината, да попълнят и задълбочат своите знания, да получат нови, да развият своите умения в областта на рисунката и обогатят визуалната, пластичната и общата си култура.

1.3.2.6. Кандидатстудентски изпит

Приемът на студенти се извършва с изпити, единият от които е по Рисуване. Конкурсната задача се състои от две части: рисуване на архитектурен детайл и рисуване на предмети от бита. Изпитът има за цел да провери качествата на кандидатите. Знанията и уменията, които се проверяват на входа на обучението за специалността Архитектура, са основата, от която започва обучението по Рисуване.

1.4. Заключение

Дисциплината Рисуване формира своя облик, изграждайки **цялостна програма**, свързана с конкретната нужда от **специфични знания и умения**, необходими на студентите по Архитектура. Тя се съгласува с колегите архитекти. Предмет на обучение по Дисциплината Рисуване е разширеното изучаване на натурата в нейното многообразие от форми. Рисува се богатство от учебни постановки с различна големина на формата и пространството и с различно времетраене. Програмата включва **учебни постановки в ателието и пленерното рисуване** на архитектурни паметници и ансамбли в тяхната естествена среда. Сериозно се изучава **човешкото тяло**. Програмата обръща специално внимание на **архитектурната форма** (архитектурни обекти и комплекси, и ландшафтна архитектура) и **архитектурното пространство** (интериорно и екстериорно).

Реалистичния подход към натурата е водещ в учебната работа. Студентите се запознават с основните принципи и начини на изграждане на формата и пространството по натура посредством **учебната рисунка**. Типични изисквания към учебния етюд за този период са стремеж към вярна рисунка, успешно овладяване на формата в нейната триизмерност, разработване на локалния тон, степенуване на тоналното изменение на фигурата и фона в различните планове, връзката между фона и фигурата с цел връзка между двата елемента – образ и фон, и подчертаване на усещането за дълбочина.

Чрез изучаването на учебното рисуване се развива пространственото и образното мислене, дава се широка основа от знания и практически умения за изобразяване на формата и пространството.

Амбицията на преподавателите от катедра „Рисуване“ за високо професионално ниво на образованието е определяща за преподаването на дисциплините Рисуване, Моделиране и История на изкуството.

2. ВТОРА ГЛАВА

ХАРАКТЕРНИ ПРОМЕНИ, НАСТЪПИЛИ В ПРОГРАМАТА И НАЧИНА НА ПРЕПОДАВАНЕ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ В ПЕРИОДА 1963 - 1989 Г.

2.1. ИСТОРИЧЕСКИ ДАННИ ЗА ПЕРИОДА

Индустриализацията в България дава нови възможности за развитие на архитектурата. Промисленото строителство, разрастването на градовете, градоустройството и нуждата от интензивно жилищно строителство поставят нови задачи пред архитектурата. Актуалните концепции и търсенията за съвременен начин на нейното развитие се свързват с идеите на следвоенния архитектурен модернизъм в България.

Търси се отдалечаване на архитектурата от натоварените с идеологеми принципи на догматичния социалистически реализъм от времето на сталинизма чрез опора върху изкуството. В следствие на това пътищата на архитектурата и изкуството в България се пресичат и този нов за времето *синтез* се оформя след 1956 г. като държавна политика, действаща до началото на демократичните промени в България.

Синтезът става водещ принцип за дисциплините Рисуване и Моделиране. В програмата и начина на преподаване настъпват промени, свързани с поставените от ръководството на ВИСИ нови цели и задачи. Важна промяна в преподаването е насърчаването и развитието на творческата индивидуалност на студентите. В програмата постепенно се включват формалните проблеми на композицията и цвета.

2.1.1. ВИСШ ИНЖЕНЕРНО-СТРОИТЕЛЕН ИНСТИТУТ (ВИСИ) 1963 - 1977 Г.

От есента на учебната 1963/64 година пред названието на всички висши учебни заведения се поставя прилагателното "висш". Висшият инженерно-строителен институт (ВИСИ) носи това име до есента на 1977 г. Обучението по архитектура става 10 семестъра. Почти всяка година се правят нови учебни планове и програми. За кратко време се въвежда задочно и вечерно обучение за някои специалности. През този период

започва строителството на новите сгради на Института, където до днес се помещават канцеларията на катедра „Рисуване и моделиране“ и учебните ателиета за студентите. Декан на Архитектурния факултет от 1968 до 1970 г. е художникът Борис Колев.

2.1.1.1. ПРЕПОДАВАТЕЛИ ПО РИСУВАНЕ ВЪВ ВИСИ

В периода 1963 - 1989 г. в катедрата работят проф. Борис Колев (до 1974 г.), проф. Живко Чолаков (до 1979 г.), доц. Жельо Желев (до 1977 г.), проф. Валентин Старчев (от 1964 г.), доц. Георги Попиванов (от 1964 г.), проф. Никола Лилов (от 1965 г.), проф. Димитър Арnaudов (от 1967 г.), проф. Крум Дамянов 1969 г. (от 1969 г.), проф. Иван Праматаров (от 1970 г.), доц. Тодор Груев (от 1973 г.), доц. Румянка Божкова (от 1979 г.), проф. Христо Харалампиев (от 1987 г.), доц. Владимир Игнатов (от 1988 г.), ас. Николай Майсторов, ас. Мая Чолакова, ст. ас. Георги Начев, ас. Йонко Стоянов и др. За обезпечаване на часовете по Рисуване в катедрата работят и хонорувани преподаватели. Част от редовните членове на катедрата са започнали своя професионален път в Архитектурния факултет като хонорувани преподаватели.

В разглеждания период Ръководители на катедра „Рисуване и моделиране“ са били проф. Борис Колев (до 1974 г.), проф. Живко Чолаков (1974 - 1979 г.) и проф. Валентин Старчев (1979 - 1994 г.)

Периодът се отличава с постъпването в катедрата на ново поколение преподаватели: едни от тях завършили Художествената академия и утвърдени имена в културния живот в страната, със свой творчески опит и знания, а други – с натрупан педагогически опит в Художествената гимназия в гр. София.

Провеждат се конкурси за асистенти и конкурси за хабилитиране на преподаватели: Георги Попиванов – печели конкурс за асистент по Рисуване на 28 декември 1963 г.; Валентин Старчев – печели конкурс за асистент по Моделиране през 1964 г.; Никола Лилов – печели конкурс за доцент по Рисуване през 1965 г. и конкурс за професор през 1970 г.; Димитър Арnaudов – печели конкурс за преподавател по Рисуване и История на изкуството през 1967 г., става кандидат на Изкуствоведските науки през 1976 г., а през 1978 г. получава академичното звание „професор“; Крум Дамянов – печели конкурс за асистент през 1968 г.; Иван Праматаров – печели конкурс за асистент през 1970

г. На 1 май 1965 г. се утвърждават хабилитациите на първите асистенти в катедрата като доц. Живко Чолаков) става редовен професор от 18.11.1957 г., а Жельо Желев (преподавател от 10.10.1967 г.) става редовен доцент.

Катедра „Рисуване и моделиране“ затвърждава авторитета си сред другите катедри в Архитектурния факултет. Тя търси все по-голямо сближаване на преподаваните дисциплини с архитектурата и въвежда нов подход и начин на преподаване на учебния материал, застъпен в програмата. Катедрата разширява възможностите за активно включване на студентите в учебния процес, лична ангажираност в процеса на работата и творчески подход при решаването и крайния резултат на всяка една от поставените задачи.

2.1.1.2. ОБСЪЖДАНЕ И ПРОМЕНИ В ПРОГРАМИТЕ

В обучението по Рисуване и Моделиране настъпват промени по обективни и субективни причини. В държавата, а от там и в Института, се оформя ново разбиране за връзката между пластичните изкуства и архитектурата. Налага се философията за синтез между архитектурата и декоративно-монументалните изкуства и се въвежда системно-структурния подход, чрез който се анализират и осъществяват общите принципи на организация и изграждане на архитектурното, респективно изобразителното пространство и пластичната намеса в тях.

Промените, които се осъществяват в началото на разглеждания период се извършват първо в дисциплината Моделиране, където към момента на постъпването на Валентин Старчев няма запазена програма от предходния период. Опирайки се на чуждестранния опит с идеи от школата Баухаус, Валентин Старчев, съвместно с колегата му Крум Дамянов, създават програма по Моделиране на базата на системно-структурния подход като близък до архитектурата начин за анализ на формата и нейната пространствена организация. Програмата е в унисон с концепцията на Института за нови търсения на връзки с дисциплините от другите катедри, а именно за синтез между пластичните изкуства и архитектурата. Новата програма има за цел да изостави етюдното изучаване на формата по натура, защото този подход се възприема като миметичен.

Промените в Моделирането настъпват радикално и безалтернативно. Това неминуемо оказва влияние и върху дисциплината Рисуване. Търсят се възможности за паралел в обучението по двете дисциплини. Появяват се идеи задачите от Моделирането да се изпълняват като двумерни рисунки. При обсъжданията за подобен механичен трансфер на задачите от едната дисциплина в другата се стига до извода, че този подход е опростенчески и неподходящ. От друга страна се отчита очевидната полза от въвеждането на системно-структурния подход и в обучението по Рисуване, защото методът на анализ при него е сроден с архитектурния начин на интерпретиране на формата. Намират се алтернативи за неговото прилагане, като се разработват нови учебни задачи, свързани с анализ на структурните характеристики на формата като организация, конструиране и трансформиране в пространството по зададено условие. Програмата и начина на преподаване на дисциплината Рисуване се надграждат и осъвременяват. Друга важна полза от въвеждането на системно-структурния подход е създаването на възможности за активно ментално и мануално участие на студентите в търсене на структурните характеристики на формата.

Проблемът за цвета намира ново място в часовете за цветна композиция. Наред с декоративните композиции по зададена тема, решени с акцент върху колорита в декоративната живопис, с ритмическа организация и хармонични съчетания на локалните тонове, се въвежда формална цветна композиция с условно абстрактен характер за друг вид изучаване на свойствата и качествата на цвета за организиране на двумерното пространство.

От учебната 1963/1964 година се въвежда организирана учебна практика по Рисуване, която се провежда в градове с характерна възрожденска архитектура.

2.1.2. ВИСШ ИНСТИТУТ ПО АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛСТВО (ВИАС, 1977 - 1995 г.)

С указ на Държавния съвет от 07.10.1977 г. Висшият институт за строително инженерство се преименува във Висш институт по архитектура и строителство (ВИАС). При тази смяна на името не настъпва никаква промяна в структурата на факултетите и специалностите. През този период продължава строителството на новите сгради, което окончателно приключва през 1989 г. Сключват се договори за двустранно сътрудничество с висши учебни заведения от Европа.

В Учебния план за 1976/1977 г. Рисуване се изучава в първи, втори, трети и четвърти курс (I – VIII семестър) по три часа седмично (45 часа на семестър, 90 часа годишно и 360 часа общо за целия курс на обучение в специалността Архитектура). Специалността Моделиране се изучава в първи курс в 120 часа, от които 1 час лекция и 3 часа упражнения през първия семестър и 4 часа упражнения през втория семестър.

От доклад за дейността на катедра „Рисуване“ за периода февруари 1979 г. – май 1980 г. става ясно, че катедрата, като учебно звено в Архитектурния факултет, се явява базисна и обхваща началните години на архитектурното образование. Главна задача на обучението по Рисуване и Моделиране са **възпитаването и формирането на образно и пространствено мислене като основа и част от творческото изграждане на бъдещия архитект**. За тази цел в обучението по Рисуване са включени „..... *редица проблеми, като от етюдна рисунка на жива и мъртва природа се стигне до конструктивен и структурен анализ на формата, видове възможности за светлосянчно пластично изграждане на обемите, цветови анализ и хармония на тоновете, видове схеми на композиционно извеждане с включващо емоционалното излъчване, както и бързия метод на скицата за проверка на мисъл, регистрация на хрумване, бележка от впечатление.*“²При поставянето на задачите по Рисуване са набляга на идеята да се избягва миметичното отношение към модела. Търси се връзка и координация на дисциплините Рисуване и Моделиране с дисциплини от другите катедри в цялостния процес на архитектурното образование.

В дисциплината Рисуване теоретичните проблеми се поднасят като беседи, които предшестват практическата работа, като наред с рационалния се акцентира и върху емоционалния подход като основа за развитие на творческото мислене.

Студентите по архитектура се запознават с **двете системи на организация на колорита**, свързани със специфичното изобразяване на пространството и стилистическата трактовка на изображението: **система за организация на колорита в реалистичното пространство** (светлосянчна живопис, основана на цветотоналните отношения, валъор, тон, полутон, тоналност, гама, оттенък и т.н.) и **система на организиране на колорита в**

²ЦДА, фонд №1672, оп.6 а.е. № 74, с. 4

декоративната живопис, в основата на която лежат ритмическата организация и хармоничните съчетания на локалните тонове.

2.1.3. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ, ХАРАКТЕР И НАЧИН НА ПРЕПОДАВАНЕ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ. ФОРМИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА И ХАРАКТЕР НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС. СТРУКТУРА НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ И НАЧИН НА ПРЕПОДАВАНЕ. СПЕЦИФИКА НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ В РАМКИТЕ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО АРХИТЕКТУРА.

От 1963 г. до края на 70-те години на миналия век дисциплината Рисуване се изучава през първите 8 семестъра от обучението по Архитектура, което се състои от общо 11 семестъра. След това за кратко Рисуване се изучава в продължение на 5 семестъра, а от 1983 г. часовете на дисциплината се намаляват на 4 семестъра във връзка с промените в новите учебни планове на специалността Архитектура, които ще останат непроменени до 1994 г.

Новата програма на дисциплината Рисуване от 1983 г., която разглеждаме по-долу, е първата запазена програма от създаването ѝ.

2.1.3.1. ПЪРВИ КУРС

Програмата за първи курс включва: **първи семестър** – изучаване на проблематиката на перспективното и светлосянно изобразяване, формообразуване и композиране на геометрични тела; **втори семестър** – живописно и графично интерпретиране на обекти от природата; **учебна практика** по Рисуване. Програмата е насочена към изграждане на активно обемно-пространствено мислене у студентите, развиване на тяхната визуална чувствителност и овладяване на определени изразни средства, необходими за практиката на бъдещия архитект. В цялостната постройка на учебната програма има логика, свързана с подготовката на постъпващите студенти и сродните изучавани дисциплини (Моделиране от същата катедра и Изобразителни средства в архитектурното проектиране към катедра „История и теория на архитектурата“).

Новото в обучението по Рисуване е заместването на етюдното рисуване, свързано с по-продължителни учебни постановки (9 - 12 учебни часа), с методическата единица **конструктивна рисунка**, която се изпълнява за 6 учебни часа. Това дава възможност за

повече на брой учебни задачи и въвеждането на нови проблеми. Конструктивна рисунка има за цел ясно изграждане на формата като конструкция и строеж, със светлосянка и постигната пространственост без наблягане на локалния тон на предметите, и с фон като околното пространство.

В първи курс за първият семестър се създават упражнения, в които учебните задачи се развиват по нов начин. **Главната тема през първия семестър е „Основни перспективни закономерности“**, която е развита в две направления: визуално (по натура) и ненатурно (без модел). Като първа част от учебните задачи се рисуват композиции с геометричен характер по натура.

Като втора част от същия цикъл се рисуват композиционни задачи с геометричен характер по представа (по план и зададено геометрично условие) с цел развиване и изграждане на пространствено мислене в студентите. Създават се задачи със структурни намеси в по-сложни форми като предмети от бита и архитектурни детайли (натюрморт). Пространството на телата се построява чрез конструктивна рисунка. Прави се конструктивен анализ на геометрични тела, чието изображение се трансформира чрез разрези, ротации, отнемане или добавяне на обеми за получаване на нови пространствени форми и композиции. Студентите изследват промените в пространството със средствата на свободната рисуваелна перспектива. Подобен подход се използва и за конструктивен анализ на обекти от натурата. Новополучените композиции се изграждат обемно-пластично, което дава възможност да се провери и развие пространствено-конструктивното мислене на студента.

Втората тема е „Детайл от интериор“ в изпълнение с **перо**, което се предхожда от изпълнение на натюрморт със същия материал.

През втория семестър на първи курс се пристъпва към изучаването на **акварелната техника**. За да се запознаят с нея, като първа задача студентите изпълняват **монохромен** акварел в техника лави, а като втора и основна задача – **многоцветен** акварел. Третата задача представлява **извънаудиторни натурни упражнения със свободна цвeтова техника** с пастел, цветен флумастер. В четвъртата задача се рисува с **цветни моливи**. Търси се извеждане на локалния тон на предметите. Работата в ателието

в първи курс завършва с **обобщаващо контролно упражнение** – сложен натюрморт с акварел.

2.1.3.1.1. ЛЯТНА УЧЕБНА ПРАКТИКА ПО РИСУВАНЕ

От учебната 1963/1964 г. се въвежда лятна учебна практиката по рисуване, която се провежда в продължение на две седмици и се състои от рисуване на архитектурни и ландшафтни обекти. Тя обогатява и завършва по своеобразен начин обучението по Рисуване в първи курс, като дава възможност на студентите да разширят и затвърдят своите знания и умения чрез самостоятелната работа. Нейната цел е конкретното приложение на усвоените знания в графичните и акварелни техники в духа на артистичната архитектурна рисунка. Практиката има и идейно-възпитателна страна: запознаване с възрожденската архитектура, архитектурни детайли, исторически паметници, съвременни градоустройствени решения. По време на практиката студентите имат възможност да почувстват емоционалната страна на архитектурното рисуване.

2.1.3.2. ВТОРИ КУРС

2.1.3.2.1. ЕТЮДНИ РИСУНКИ

През първия семестър на втори курс обучението представлява етюдно рисуване на **човешка фигура в статично и по-сложно положение** с отчитане на сложните ракурсни съкращения. За модели се използват гипсови копия на образци от античността и Ренесанса. Студентите се запознават теоретично и практически с богатството на формите, пропорциите във фигурата и нейния анатомичен строеж чрез **пластичната анатомия**. Поставя се проблемът за мястото на човешката фигура в пространството и съотношението ѝ спрямо елементите на средата. Рисува се **гола и облечена** фигура и се търсят индивидуалните характеристики на моделите. Правят се **бързи скици и рисунки** с набелязване на архитектурното пространство.

2.1.3.2.2. ЦВЕТНИ ЗАДАЧИ

Програмата е сериозно обновена и ориентирана към студентите-архитекти. **През втория семестър на втори курс** се преминава към **по-сложни упражнения с художествено-творческа насоченост**. Те имат най-общ **декоративен цвят**

композиционен характер. Темите и упражненията за втория семестър на втори курс могат да бъдат наречени условно „**декоративен цикъл**“. През този семестър рисуването се занимава с цвета, неговите свойства и качества, психологическото му въздействие и закономерностите при хармонията на цветовете. Акцентира се върху синтеза на декоративно-приложните и монументални изкуства, и дизайна с архитектурата при проектирането на фасади, настилки, облицовки и пр. Студентите се запознават с основните принципи на цветната композиция и различните техники на изпълнение (фреско, мозайка, сграфито, стъклопис, керамично-декоративно пано и др.).

Студентите се занимават с проблемите на формообразуването и цветната композиция за изграждане на двумерното пространство в листа, използвайки различни начини на организация. Изпълняват се различни видове модулни композиции с формообразуващ принцип симетрията (отворени, затворени, безкрайни) и немодулни композиции, в които за организиране на двумерното пространство не се използва симетрия като формообразуващ принцип. При тях двумерното пространство се организира с ясно дефиниран композиционен център и подцентър (един или повече) – несиметрична композиция. Композиционното решение може да е по зададена тема или по дадени определени елементи (геометрични фигури, прави, правилни криви), чрез които да се получат композиционни полета.

Отпадането на V семестър от програмата по Рисуване от 1983 г. лишава студентите от необходимите упражнения, свързани с пространствените съотношения на човешката фигура и връзката ѝ с околната среда (интериор и екстериор).

2.1.3.2.3. ПЛЕНЕРНО РИСУВАНЕ

Пленерното рисуване продължава като форма обучението по Рисуване за специалността Архитектура и във втори курс в рамките на летния семестър. В архива на катедрата са запазени пленерни рисунки от зоопарка, на ландшафт, архитектурни обекти архитектурен пейзаж по натура.

2.1.3.3. Кандидатстудентският изпит по рисуване е важна част от работата на катедрата. Той се **разширява** и от 1964 г. освен първите две части (рисуването на геометрични тела по натура и архитектурен детайл), като трета част на изпита се включва цветна композиционна задача. Изпитът развива своята специфика и включва проблеми и

начина им на поставяне, близки до спецификата на обучението по Рисуване в Архитектурния факултет. Промените в програмата и начина на преподаване на дисциплината Рисуване, които се извършват през разглеждания период, се отразяват върху начина на поставяне на изпитните задачи, които се разглеждат като неразделна част от програмата по Рисуване.

2.2. Заключение

Въпреки промените в учебния план и намаляването на часовете по Рисуване разглежданият период е **многоценен етап** в развитието на дисциплината, защото е свързан със **съществени промени** в програмата и учебното съдържание, които все повече се ориентират към нуждите на специалността Архитектура. Постъпва ново поколение преподаватели, които са в основата на промените, извършени в начина на преподаване на учебното съдържание и на двете дисциплини в катедрата. Консервативният метод на етюдното изучаване без поставена и решена задача извън пресъздаването отстъпва мястото си на системно-структурния подход, който е близък до начина на анализ и интерпретиране на формата и пространството в архитектурата. Поради общите теми в програмите по Рисуване и Моделиране продължава търсенето на по-пряка връзка между двете дисциплини. Те осъвременяват програмите си с цел по-активно включване на студентите в учебния процес и развиване на творчески подход при решаването на поставените задачи. В дисциплината Рисуване нововъведенията в учебните задачи се въвеждат чрез конструктивната рисунка и формалната цветна композиция с условно абстрактен характер, даващи повече възможности за индивидуални решения и възпитаване на артистично мислене у студентите. Главна задача на обучението по Рисуване и Моделиране е възпитаването и формирането на образно и пространствено мислене като основа и част от творческото изграждане на бъдещия архитект.

От учебната 1963/1964 година се въвежда организирана учебна практика по Рисуване. Провежда се в различни градове с характерна възрожденска архитектура и има образователен и възпитателен характер.

Кандидатстудентският изпит развива своята специфика в унисон с обучението по Рисуване и от 1964 г. вече се провежда в три части.

Търси се и връзка с дисциплини от другите катедри в цялостния процес на архитектурното образование.

Катедра „Рисуване“ и преподаваните в нея дисциплини укрепват авторитета си в Архитектурния факултет. Декан на Архитектурния факултет от 1968 г. до 1970 г. е художникът проф. Борис Колев. Катедра „Рисуване“ е преименувана в катедра „Рисуване и моделиране“ през 1980 г.

3. ТРЕТА ГЛАВА

ПЕРИОДЪТ СЛЕД НАСТЪПИЛИТЕ ДЕМОКРАТИЧНИ ПРОМЕНИ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 1989 Г. ДО 2018 Г.

3.1. Исторически данни за периода

Разглежданият период обхваща времето от 1989 г. до 2018 г. Условно се избира датата 10 ноември 1989 г. като начало на политически и икономически реформи в България. Този период често е наричан „преход на България към демокрация и пазарна икономика“ – от социализъм и планова икономика към демокрация и пазарна икономика, основана на частната собственост. Демократичните промени, настъпили в страната, дават възможност за отварянето ѝ към традиционните ценности на европейската цивилизация, ценностите на западния свят и култура, изкуствено задържани от тоталитарния режим в условията на силно руско влияние. Предишната двупартийна система с повсеместно доминиране на БКП е заменена със система на политически плурализъм. Приети са нова конституция и множество закони.

С решение на Народното събрание от 1995 г. много от висшите училища стават университети. Едно от тях е Висшият институт за архитектура и строителство. Неговото име става Университет по архитектура, строителство и геодезия (УАСГ).

С настъпване на промените българската архитектура има възможност да се отвори към световните тенденции, процеси и търсения. Търсят се възможности за навлизане на изкуствено задържаната информация и знания в учебния процес с цел постигане на интегритет.

В този период в катедра „Рисуване и моделиране“ се поставя въпросът за промяна на учебния план и изравняване на часовете на дисциплините Рисуване и Моделиране. От 1994 г. учебните планове в Архитектурния факултет се променят и часовете на катедрата се увеличават на 10 семестъра общо. Дисциплината Рисуване се изучава задължително в първи и втори курс. Часовете на дисциплината Моделиране се увеличават от 2 на 4 семестъра и се изучава задължително в първи и втори курс. В другите 2 семестъра (през трети курс до 2003 г. и през четвърти курс от 2004 г.) студентите имат възможност да избират между Рисуване и Моделиране, като след избора то става задължително.

Преподавателите от дисциплината Моделиране развиват идеи за разработване на нова програма с теми и проблеми, близки до архитектурното проектиране като метод на анализ на формата и пространството и като творческо решаване на поставените задачи. По Рисуване и Моделиране се въвеждат нови теми, нови методи на преподаване и се разработват нови учебни задачи, като всяка дисциплина запазва своята специфика. Търсенето на общи принципи и решаването на общи проблеми в двете дисциплини води до структуриране на цялостна програма, която дава широкообхватни знания, полезни за бъдеща творческа работа на архитектите.

Интересът към архитектурното образование се повишава. За да се осигури по-добра подготовка на желаещите да кандидатстват за обучение в специалността Архитектура, организирани до тогава кандидатстудентски курсове се преобразуват във форма на Колеж като подготвителен курс.

3.2. Преподаватели

В периода от 1989 г. до 2018 г. в катедрата са работили проф. Валентин Старчев, доц. Георги Попиванов, проф. Никола Лилов, проф. Димитър Арнаудов, проф. Крум Дамянов, проф. Иван Праматаров, доц. Тодор Груев, доц. д-р Румянка Божкова и продължават да работят проф. Христо Харалампиев, доц. Владимир Игнатов, доц. Денко Колев, доц. Генчо Накев, доц. д-р Яким Дейков, доц. д-р Камен Цветков, гл. ас. д-р Ивайло Петров, гл. ас. д-р Митко Златанов, гл. ас. д-р Орлин Иванов, ас. Йордан Леков, ас. Антон Данаилов, ас. Панчо Куртев.

През разглеждания период ръководители на катедрата са проф. Валентин Старчев (до 1994 г.), проф. Иван Праматаров (1994 - 2000 г.), доц. Тодор Груев (2000 - 2008 г.) и проф. Христо Харалампиев (2008 - 2016 г.). Ръководител на катедрата от 2016 г. е доц. Владимир Игнатов.

Като ръководител на катедра „Рисуване и моделиране“ проф. Иван Праматаров има задача да организира учебния процес във връзка с новите учебни планове, приети за учебната 1994/1995 г., в които часовете на катедрата се увеличават. Часовете по Рисуване се увеличават от четири на шест семестъра, а часовете по Моделиране от два на шест семестъра. В пети и шести семестър студентите имат възможност да избират между дисциплините Рисуване и Моделиране, а след избора на една от двете дисциплини, обучението по нея става задължително. Така часовете по двете дисциплини в катедрата за всеки студент стават от шест семестъра на общо десет семестъра. Във връзка с новите учебни планове се изготвят и нови учебни програми.

Провеждат се асистентски конкурси по Рисуване, в резултат на които редовни асистенти стават: Денко Колев – 1994 г. (хонуруван от 1992 г., старши асистент от 1998 г., главен асистент от 2002 г. и доцент от 2005 г.), Ивайло Петров – 1996 г. (хоноруван от 1994 г.), Яким Дейков – 1997 г. (хоноруван от 1995 г.), Йордан Леков – 1998 г.

Ръководителите на курсове, съвместно с колегите, преподаващи Рисуване осъвременяват програмите, темите, включени в учебното съдържание и учебно-творческите задачи.

Много ползотворна за учебния процес се смята и създадената в този период традиция след всеки учебен семестър да се правят изложби в ателиетата по Рисуване с най-добрите студентски резултати от упражненията и лятната практика. Това позволява на студентите да се запознаят с постиженията на колегите им в учебния процес.

3.3. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ, ХАРАКТЕР И НАЧИН НА ПРЕПОДАВАНЕ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ

Дисциплината Рисуване има специфична философия. Тя създава умения за изпълнение на строго специализирани, приложни задачи и в художествената практика

формира качества като креативност, естетически вкус и култура, творчески импулс, усет за красота, експресия и единство.

Дисциплината Рисуване създава нова цялостна програма като концепция и философия. Създават се самостоятелни програми за трите курса на обучение – Рисуване I за първи курс, Рисуване II за втори курс и Рисуване III за трети курс до 2003 г., а от 2004 г. за четвърти курс.

Преподаването на дисциплината Рисуване за специалността Архитектура в УАСГ се извършва в рамките на шест семестъра в първи, втори и четвърти курс. Темите, които се разработват са: натюрморт, композиционни задачи по зададена тема през първи и втори семестър, изучаване на голо човешко тяло през трети и четвърти семестър и свободни творчески задачи върху същия проблем през пети и шести семестър. В учебния план на факултета и в програмата на дисциплината формата на преподаване е упражнения, като лекции не са предвидени. Теоретичните знания, необходими за изпълнение на практическите задачи, се дават в рамките на упражненията – въведение, анализ, беседа – и по време на корекции и конферанси.

Обучението се стреми към създаване на творческа среда, в която на преден план да бъде изведена личната чувствителност на студентите, тяхната енергия в подхода към поставените задачи в търсене на хилядите възможности за решения отвъд имитацията.

Освобождават се часове за реализирането на нова програма за първи курс, която за разлика от старата е с ясна творческа насоченост. Това става възможно като задачи от обучението по Рисуване се изтеглят в кандидатстудентския изпит: построителните геометрични задачи от първи курс и рисуването на геометрични тела стават предмет на първата част от приемния изпит, формулиран като „перспективна задача“; рисуването на гипсов архитектурен детайл или предмети от бита става предмет на втората част на изпита, а цветната композиционна задача, изучавана във втори курс по старата програма става предмет на третата част на изпита.

3.3.1. СТРУКТУРА НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ И НАЧИН НА ПРЕПОДАВАНЕ. АНАЛИЗ НА АКТУАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РИСУВАНЕ В КОНТЕКСТА НА АРХИТЕКТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

3.3.1.1. ПРИЕМНИЯТ ИЗПИТ КАТО НЕРАЗДЕЛНА ЧАСТ ОТ ПРОГРАМАТА ПО РИСУВАНЕ

В хронологичен план обучението по Рисуване преминава през последователно обвързаните кандидатстудентски изпит и обучение в Университета.

Важен момент в работата на катедрата се явява организирането и провеждането на приемния изпит по Рисуване като важен подготвителен етап от обучението по Рисуване. Характерът на сегашния изпит е следствие от естественото развитие на обучението по Рисуване за специалността Архитектура в УАСГ. Той е специфичен, има непосредствена връзка с разработената програма по Рисуване и се явява неразделна част от обучението по дисциплината. Съдържанието му проверява предвидения обем знания и подготовка на кандидат-студента – пространствено мислене, степен на владеење на някои рисувателни техники, функционален анализ и въображение при решаване на композиционните цветови задачи. Оценява се възможността на кандидата да общува с природата, да разполага хармонично рисунката в листа, да структурира и композира по зададено условие в рамките на определено изобразително поле, да използва свободната конструктивна перспектива, да разбира промените на правите и кривите в пространството, да владее светлосянъчното изграждане с промените на светлината и сянката в пространството и т.н.). Задачите са поставени в такава зависимост спрямо обучението по Рисуване в Университета, че да покрият територия от проблеми, които да послужат за основа, върху която да се надгражда програмата на дисциплините Рисуване и Моделиране.

Изпитът се състои от три части с времетраене по 6 астрономически часа. Първата част е „перспективна задача“ и представлява рисуване на модел (геометрично тяло или група от геометрични тела), като при определени изисквания трябва да се извърши промяна на пространствените характеристики на модела (ротации, трансляции, отнемане или добавяне на обеми). Втората част на изпита представлява рисуване по натура на пластичен модел (архитектурни детайли, комбинация на части на архитектурни детайли, предмети от бита). Третата част от изпита е „цветна задача“ и представлява изпълняване на цветна композиционна задача в определено композиционно поле и посредством зададено геометрично условие.

3.3.1.2. КОЛЕЖ

Началото на промените в Университета започва със създаването на колежна форма на обучение за подготовка на кандидат-студенти за приемните изпити за специалността Архитектура. Желанието на катедра „Рисуване и моделиране“ е за по-сериозна и по-професионална подготовка на кандидат-студентите за изпита по Рисуване.

Колежът се провежда в рамките на една учебна година в два семестъра. Колежната форма на обучение се води от редовни преподаватели в катедрата. Занятията се провеждат в ателиетата по рисуване, което дава възможност за специализирана подготовка на курсистите и професионално водене на заниманията.

Преподавателите в катедрата разработват цялостна програма по Рисуване, която включва два раздела. Първият е посветен на „перспективата в рамките на обучението по рисуване“, а вторият на „цветовата композиция“. Преподават се специфични знания и умения, нужни на курсистите за постигане на базисно ниво и добро представяне на конкурсния изпит.

В програмата на колежа се включват задачи, разработени за първи курс от обучението на студентите по Архитектура, които се поставят по подходящ за нивото на кандидат-студентите начин. Целта е да се разкрие възможност за издигане на нивото и начина на преподаване на темите, включени като начална подготовка в Университета.

Обучението по Рисуване в колежа има за цел формиране на индивидуално мислене, свързано с работата с формата, пространството, цвета и композицията; развитие на задълбочено отношението към работата и лична сетивност; изоставяне на стереотипните решения.

Обучаващите се в Колежа кандидатстват на общо основание.

С отпадането на Колежа подготовката за кандидатстудентския изпит се трансформира в подготвителни курсове.

3.3.1.3. ПЪРВИ КУРС. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ, ХАРАКТЕР НА ПРОГРАМАТА И РЕЗУЛТАТИ.

Часовете по рисуване за учебната година са общо 90 часа упражнения (аудиторна заетост) и 30 часа самостоятелна подготовка (извънаудиторна заетост). Едно упражнение

се вмести в рамките на 3 учебни часа. Всички упражнения са придружени от въвеждаща беседа, корекции и конферанси, по време на които се обсъжда темата, коментират се резултатите от конкретната задача и се правят изводи.

Целите, които си поставя дисциплината Рисуване са да провокира и насърчи творческия подход при интерпретацията и анализа на форми и пространствени структури чрез разнообразни графични и живописни техники, и експерименти с материали и нехарактерни за етюда начини на рисуване.

Програмата по Рисуване за първи курс надгражда общообразователната основа от изпита, като дава нови знания и формира нови умения. В нея се включват нови за студентите теми, които изискват нов подход, различен от кандидатстудентския период на подготовка. Програмата включва запознаване на студентите с нови за тях материали и начин на работа, нови начини на анализ и изобразяване на формата и пространството. Чрез задачите, изискващи творческо отношение в работата програмата дава възможност за обогатяване на индивидуалния изказ и цялостната изобразителна култура.

Темите, които се поставят през годината са много на брой и разнообразни. Повечето се изучават в рамките на едно упражнение. Изпълняват се конструктивни и експресивни рисунки. Изучава се организацията на картинното пространство и принципите на формалната композиция. Прилагат се интуитивен и аналитичен метод за организиране на композицията в пластичните изкуства. Изучават се пластичните елементи на формалната композиция като носители на пространствени връзки за баланс в единно цяло.

През първия семестър в програмата са застъпени теми, свързани с морфологията на формата и пространството. Те запознават студентите с нов начин на анализ на структурата на формата и нов подход в третирането на отношението форма - пространство. Упражненията през първия семестър включват изобразяване на предмети от бита с различни графични материали, на обекти със скелетна структура и с маса. Студентите се запознават с видовете рисунка (конструктивна и експресивна) и си зразните възможности на линията и петното. По- задълбоченото изучаване на темата „цвет и композиция“ запознава студентите със свойствата и качествата на цвета да градят пространство – натурно и абстрактно-картинно за постигане на емоционално и естетическо въздействие.

Упражненията от втория семестър на първи курс съдържат разнообразни по характер постановки за живописна интерпретация с техниката на акварела.

Студентите се запознават със специфичните материали за рисуване, включени в учебната програма, и с техните свойства и качества. Материалите, с които се работи през зимния семестър на първи курс са: графични (пресован въглен, черна и бяла креда, сангин, соус, черен и цветен туш, перо и подходящи хартии и картони); живописни (сух пастел, темперни бои и картони). Материалите, с които се работи през летния семестър на първи курс са акварелни бои, акварелни четки с различни големини и акварелни картони. Умелото използване и смесване на материалите и техниките, дават големи експресивни възможности в рисуването, позволяват много по-широк диапазон на действие и по-богато въздействие. Това създава не само художническо отношение към работата, но и творчески ориентира обучението по Рисуване към специалността Архитектура чрез култивиране на лична чувствителност, индивидуален почерк и богат изобразителен език.

Освен с изобразителните възможности на графичните и живописните материали като изразни средства, студентите се запознават с изразните възможности на линията. В учебната рисунка те опознават различните ѝ изразни свойства и качества да въздейства по ненаподобителен начин (да изразява и изобразява, а не да наподобява), нейните възможности да описва структурата на формата и типа на нейната повърхност, възможностите ѝ да изразява начина на организация и да разкрива и показва различните аспекти на натурата. Като втори етап в използването на линията се включва изразяването на посока на движение на повърхността. Задачите изискват и провокират по-художническо отношение към натурата. Те дават възможност за творческа интерпретация чрез по-бърза и по-майсторска рисунка.

Учебният формат през годината е 35/50 см. Позволяват се по-малки формати, до А4, за изпълнение на проучвателни рисунки и композиционни проекти.

3.3.1.3.1. УЧЕБНА ПРАКТИКА ПО РИСУВАНЕ

Лятната практика по рисуване се провежда в рамките на една учебна седмица след края на втория семестър на първи курс, във време, съгласувано с учебния план на Архитектурния факултет. В началото студентите получават подробни методически

указания за целите и задачите, броя и характера на рисунките, които трябва да направят, учебно-творческата проблематика, материалите и различните техники, които могат да използват. От студентите се изискват 7 завършени рисунки с най-малък формат 35/50 см., както и произволен брой скици в свободен формат. Съобразно характера на обектите се използват различни графични и цветни материали: молив, перо, туш, акварел, пастел и др.

Лятната учебна практика по Рисуване доразвива познанията и уменията на студентите, получени през първите два семестъра, като ги свързва пряко с архитектурните и ландшафтни обекти и ги насочва към бъдещата им учебна и творческа работа.

Практиката се състои от три цикъла учебни задачи: I цикъл – рисуване на отделни конструктивни и декоративни елементи от забележителни архитектурни сгради, ландшафтни мотиви и архитектурни детайли; II цикъл – рисунки на исторически сгради и архитектурни ансамбли: студентите изучават конструктивната и пластичната характеристика на обектите и се запознават с архитектурно-историческото наследство; задачите имат условен характер в познавателно и изобразително отношение; III цикъл: рисунки на съвременна архитектура – градоустройствени решения и архитектурен пейзаж.

Обектите и темите се определят всяка година от ръководителя на практиката по Рисуване, която по програма е 5 дни по 6 часа. Архитектурните обекти са със знаково значение. Подборът покрива голям диапазон от историческо време и архитектурни стилове, и отразява разнообразието на градската среда и нейната многопластовост.

Типът рисунка, който се изисква е „архитектурната рисунка“, тази, в която присъстват и са решени проблеми на архитектурата и урбанизираната среда. Инструментите, които се използват в архитектурната рисунка, са перспективата (перспективните изменения на правите и кривите в пространството), обемно-пластичното изграждане, промените на светлината и сянката и цвета в пространството.

Практиката завършва със заверка. В началото на следващата учебна година най-добрите рисунки се представят в изложба в залите на УАСГ – Архитектурен факултет.

Ръководител на практиката по рисуване до 2016 г. е доц. Румянка Божкова. Настоящ ръководител е доц д-р Яким Дейков.

3.3.1.2. ВТОРИ КУРС

Централна тема в обучението по Рисуване във втори курс е човешкото тяло. Програмата е развита в два самостоятелни цикъла упражнения, за да обхване всички аспекти на възприемане и изобразяване на човешкото тяло по натура – учебни и творчески. Тя запознава студентите с анатомичните, пропорционални и обемно-пластични особености на човешката фигура, която се изучава две години – във втори и четвърти курс. Във втори курс човешкото тяло се изучава в следната последователност: човешка глава – първи семестър; човешка фигура (голо тяло) – втори семестър. Изучаването на фигурата се извършва в три основни пози в пространството – права, седнала и легнала. Движението в трите основни положения се разглежда от гледна точка на структурните елементи: единични (глава, шия, раменен пояс, гръден кош, таз) и чифтни (мишници, предмишници, длани, бедра, подбедрици, ходила). Движението при изучаването на главата по натура (глава, шия и раменен пояс) и голото човешко тяло по натура в трите основни положения на фигурата (права, седнала и легнала) се смята за много важно и определящо за резултата от изучаването на човешкото тяло. Въвеждат се понятия като характер и типаж.

Целите и задачите на дисциплината в този курс са придобиване на рисувателни умения в контекста на конструктивната рисунка, изграждане на правилен метод при визуалния прочит на натурата.

Основната задача в изучаването на човешкото тяло е студентите да изградят правилен метод на работа чрез анализ и синтез на възприеманото и да придобият познания по пластична анатомия за коректно детайлизиране на формата на базата на нейната логика, с подчинеността на елементите на цялото и с достигне до индивидуалните характеристики като характер, типаж и прилика, с вярно мащабиране, композиране и отчитане на ракурсните положения.

Преподавателите прилагат колективен и индивидуален подход в комуникацията със студентите с цел фокусиране върху ценното и важното, и избягване на прибързаните обобщения.

В процеса на рисуването студентите се учат да разглеждат човешката фигура като пространствена структура и мащаб в архитектурата.

Упражненията се изпълняват в две части, от които първата е конструктивна рисунка с молив с продължителност 6 учебни часа, втората е конструктивна рисунка със сух материал (въглен, креда) с продължителност 3 учебни часа. Упражнението завършва с конференция с продължителност 3 учебни часа, в които се обсъждат и отчитат постигнатите резултати. Коментират се общите проблеми на темата, важните моменти в задачите, до каква степен студентите са ги разбрали и как са се справили.

3.3.1.3. ЧЕТВЪРТИ КУРС

Обучението по рисуване за четвърти курс става възможно след извършените промени в учебния план на специалността Архитектура от учебната 1993/1994 година. Часовете на дисциплината Рисуване се увеличават от четири на шест семестъра. Създава се самостоятелна програма от два семестъра – Рисуване III (Рисуване трета част).

Продължава изучаването на голата човешка фигура. През първия семестър темите са фрагмент от фигура, детайли в контекста на фигурата, фигура с драперия. През втория семестър темите са също три: фигура в интериорна среда, композиция от две фигури и серия от свободни рисунки, обобщаващи проблематиката на семестъра. Всяка от темите завършва с конференция и отчитане на резултатите с междинна оценка.

В цикъла упражнения за четвърти курс основната тема е свободната рисунка, която решава композиционни, пластични и технически проблеми. Като методическа единица свободната рисунка е свързана с цялостната философия на програмата за развитие на творческия потенциал на студентите в условията на учебното рисуване.

Разделянето на процеса в двете години на обучение (втори и четвърти курс) дава възможност през първата година, чрез конструктивната рисунка, да се отдели време за по-задълбочено изучаване на голото тяло по натура. През втората година от студентите вече се изисква да подхождат творчески.

Цикълът от упражнения има за цел да превърне свободната рисунка в експериментално поле, в което да се включат познанията и опитността, натрупани в

учебното изучаване на голото тяло, като те бъдат използвани за творческо интерпретиране на натурата. Студентите имат пълна свобода при избора на формат и материали за рисуване. Свободната рисунка дава възможност за непринудено интерпретиране на голото тяло. Тя позволява деформации на фигурата във връзка с определена пластична идея и композиционен замисъл. Студентите имат възможност да правят серии от рисунки по посочени теми. Рисунките са обединени от обща пластична идея и използване на различни техники за реализация.

Свободната рисунка, като цикъл от упражнения с голяма продължителност, дава възможност за постоянни усилия в една посока – постигане на разнообразие от решения на поставените проблеми. Получените резултати при всеки студент са индивидуални. В свободното отношение към натурата, която не е център на внимание, а повод за развитие на определена пластична идея, се наблюдава израстване и зрялост. Свободната рисунката се разглежда като лично преживяване на пластичен проблем. Студентите контролират индивидуалния резултат чрез характера и различните степени на завършеност на рисунките. Формират се ценни качества за контрол на идеите и оценка на резултата в свободната творческа работа, на която ще се посветят бъдещите архитекти.

Цикълът упражнения е естествен и важен завършек на учебното рисуване. Модулът обобщава цялостното обучение по Рисуване за специалността Архитектура.

3.3.1.3.1. ТВОРЧЕСТВО

В това изследване думата творчество се използва в смисъла на студентско творчество. Студентите разгръщат творческата си енергия като реализират и развиват в практиката своите знания и умения, но вече като динамична структура, която използват за индивидуално решение на поставена задача. Чрез рисуването те включват и постоянно надграждат придобития опит, осмисляйки потенциала и възможностите му за творчески акт в условията на практическата учебна работа. Мисията на дисциплината Рисуване за креативност и артистичност в полето на изобразителното изкуство е нужната предпоставка за бъдещите оригинални творчески търсения и реализации в сферата на архитектурното творчество.

3.3.1.3.2. РОЛЯТА НА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

В академичното образование в УАСГ ролята на преподавателя, с неговия авторитет, професионална култура и творчески опит е много важна. На базата на своите знания, умения, педагогически и професионален опит той определя важните неща, които студентите трябва да усвоят, подхода и начина им на преподаване.

Задача на преподавателя е да провокира и поощрява творческото начало в работата на студента, да го предпазва от скованата схематичност и заученост, от чистото механично усвояване на знанията.

Изключително ценно за артистичната по характер дисциплина Рисуване в Архитектурния факултет на УАСГ е авторитетът на преподавателя като творец, автор със свой почерк и творчески възглед, изграден във времето в процеса на неговите креативни търсения. Споделяйки своя опит, той предизвиква интерес към работата и провокира любопитство към нещата, които се преподават.

Застъпването на различни поколения преподаватели по Рисуване в катедрата дава възможност за развитие и приемственост при по- задълбоченото разглеждане на проблемите, представени в програмата. Преподавателят осъществява връзката между теорията и практиката и е катализатор за новите идеи и разбиране за начина на преподаване на дисциплината Рисуване. Всяко ново поколение преподаватели е носител на оригинални идеи, актуална информация и разбираня. В диалог с предходното то допринася за формирането на нови възгледи и разширяване на възможностите за развитие и осъвременяване на дисциплината.

3.3.1.3.3. ВРЪЗКАТА ПРЕПОДАВАТЕЛ – СТУДЕНТ В ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ

Преподаването на дисциплината Рисуване в УАСГ има творческа насоченост и изисква обучението да се извършва в творческа атмосфера. Ролята на двата основни субекта в учебния процес (студент и преподавател) е много важна. Преподавателят има водеща роля, но резултатите и ползата зависят от връзката помежду им.

Преподавателят съпътства студента в цялостния процес на обучението по Рисуване. Той интерпретира поставената задача, разглежда всеки един от компонентите и етапите на упражнението и прави оценка на постигнатите резултати. Преподавателят-творец стимулира личната изява и творческото начало у студента.

Активното участие на студента в работния процес е най-важното условие за качеството на обучението. Учебният процес по Рисуване е структуриран така, че дава на студента голямо поле на изява. Работата в ателието дава богати възможности за сътрудничество, обмен на идеи, контакт с различни чувствителности и темпераменти, анализ на различни начини на работа и реакции на поставената задача. Съвкупността от тези фактори провокира творческия потенциал на студента, което е амбиция на програмата по Рисуване, създадена за студентите по архитектура.

3.3.1.4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В разглеждания период в страната настъпват сериозни демократични проблеми. България се отваря за ценностите на западния свят и култура. Много от висшите училища стават университети и Висшият институт за архитектура и строителство променя своето име и става Университет по архитектура, строителство и геодезия.

Интересът към архитектурното образование се повишава. Това налага разкриването на Колеж към УАСГ като подготвителен курс на обучение. По-късно тази форма на обучение е премахната и е заместена с подготвителни курсове.

Часовете по дисциплините Рисуване и Моделиране се изравняват.

Темите, които се изучават са: натюрморт и композиционни задачи по зададена тема през първи и втори семестър, изучаване на голо човешко тяло през трети и четвърти семестър и свободни творчески задачи върху същия проблем през пети и шести семестър. В учебния план на дисциплината формата на преподаване е упражнения. Лекции не са предвидени. Теоретичният материал се преподава чрез възпителна беседа, след което се поставя задачата на даденото упражнение. Изпълняват се учебни и творчески рисунки. Творческите рисунки са в четвърти курс, в края на обучението по Рисуване и надграждат получените знания и умения с артистичен подход на изпълнение. Рисува се голо тяло по натура в свободен формат и техника.

Обучението по Рисуване се стреми към създаване на творческа среда, в която централно място заема личната чувствителност на студента, разгръщането и развитието на творческата му енергия. Изключително ценно за артистичната по характер дисциплина Рисуване в Архитектурния факултет е авторитетът на всеки преподавател като творец с

индивидуален почерк и творчески възгледи, чрез които провокира интерес към работата и любопитство към нещата, които се преподават. Освен знанията и уменията, които дава, преподавателят разширява културата на студента и възпитава вкус към естетиката и хармонията. Подготвяйки се за бъдещата си творческа работа като архитект, студентът организира своите знания и умения в динамична структура, която използва за оригинално решение на поставена задача.

Кандидатстудентският изпит се възприема като етап, който е неразделна част от цялостното обучение по Рисуване. По този начин се освобождава учебно пространство за включване на нови важни теми в настоящата програма на дисциплината.

Лятната практика по рисуване се провежда в рамките на една учебна седмица в края на първи курс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване е опит да се изгради цялостна картина на обучението по Рисуване в Архитектурния факултет на УАСГ от историческа гледна точка, на неговите образователни и творчески аспекти в контекста на обучението по Архитектура. То представя и анализира дисциплината Рисуване от създаването ѝ до 2018 г. и налагането ѝ като неразделна част от архитектурното образование.

Изследвани са формирането на характера и спецификата на дисциплината. Анализирани са учебните планове и промените в тях, като са отчетени най-важните насоки за организиране и осъвременяване на учебното съдържание. Проучени са учебните програми и начините на преподаване през разглежданите три периода. Направен е анализ на поставените цели и задачи за постигане на добри резултати от обучението. Проучени са темите и упражненията, структурирани в отделни цикли. Анализирана е връзката на дисциплината Рисуване с другата дисциплина в катедрата – Моделиране. Представена е взаимовръзката на двете дисциплини в различните периоди. Определен е интердисциплинарният контекст, в който функционира дисциплината Рисуване за специалността Архитектура в УАСГ. Представен е преглед на преподавателския ресурс в исторически план и неговата роля за формиране и развитие на програмата по Рисуване. Издирени са, представени и анализирани запазените програми, а липсващите са

възстановени на базата на анализ на съхранени в архива на катедрата учебни рисунки. Акцентирано е върху творческият аспект на дисциплината Рисуване и нейното фундаментално значение за формирането на бъдещите архитекти. Доказана е тезата за актуалността и значимостта на Рисуването в съвременното архитектурно образование.

Периодът от създаването на дисциплината Рисуване до наши дни може да изглежда относително кратък, но той има своя собствена вътрешна динамика, позволяваща разграничаването на три основни етапа (1943 - 1963 г., 1963 - 1989 г., 1989 - 2018 г.) обусловени от обективни и субективни фактори (промени в държавата, структурата на Факултета и Университета, и нуждите на специалността Архитектура от една страна и членския състав на катедрата от друга). В процесите на развитие на дисциплината централна роля имат преподавателите, които определят насоките, отразяват изискванията на учебния план, формират програмата и формулират нейните цели и задачи.

➤ **ХАРАКТЕР НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ ЗА СПЕЦИАЛНОСТТА АРХИТЕКТУРА**

В катедра „Рисуване и моделиране“ са се развивали процеси, които са се подчинявали на нуждите на архитектурното образование. Дисциплината Рисуване в Архитектурния факултет е различна от преподаваната в другите средни и висши художествени училища, макар да има с тях общи обекти на изследване (жива и мъртва природа с централен акцент човешкото тяло). Тя не е помощна, а фундаментална за специалността Архитектура и не подготвя художници, а бъдещи архитекти. От самото начало на обучението по Рисуване програмите са насочени към формиране на визуално-пространствено възприятие и мислене, решаване на конструктивни и структурни проблеми на формата и пространството и развиване на въображението и творческия потенциал на студентите. В условията на интердисциплинарност структурирането на програмите отразява нуждите на другите катедри в Архитектурния факултет и тези от дисциплината Моделиране.

➤ **АКАДЕМИЧНИ РЕСУРСИ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ**

В катедра „Рисуване и моделиране“ на Архитектурния факултет подборът на преподаватели е винаги на високо ниво. Той се осъществява с провеждането на конкурси за асистенти и хабилитационни конкурси. Всички преподаватели участват активно в художествено-творческия и културен живот на страната. Някои от преподавателите са

заемали ръководни длъжности в Университета и Съюза на българските художници. Част от преподавателите са членове на комисии и научни съвети.

В катедрата работят преподаватели от различни поколения, което създава условия за приемственост и развитие. Разнообразието на вижданията за обучението по Рисуване се определя и от различните специалности на преподавателите, придобити в академичното им обучение. Всички преподаватели имат висше художествено образование и разнообразни специалности – живопис, скулптура, стенопис, реставрация и консервация, илюстрация и оформление на книгата и др. Това допринася за широкообхватността на преподаваните знания и различните перспективи при тяхното поднасяне.

В своята дългогодишна история до днес катедра „Рисуване и моделиране“ винаги е разчитала на безценното сътрудничество на хоноруваните преподаватели за обезпечаване на обучението за специалността Архитектура. Голяма част от редовните членове на катедрата са започнали своя професионален път в Архитектурния факултет като хонорувани преподаватели.

➤ **ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РИСУВАНЕ**

В началния период от създаването на дисциплината целта на обучението по Рисуване е възпитаване на наблюдателност и образно-пространствено мислене чрез изучаване на формата и пространството; формиране на рисувателни, пластични и живописни умения у студентите по архитектура за реалистично представяне на натурата; придобиване на практически опит в процеса на учебната работа, служещ за професионална база в създаването на архитектурни проекти и тяхното реалистично представяне като визуализация.

По-късно Рисуването прецизира своята философия в контекста на обучението по Архитектура като разширява и обогатява своите цели на фундаментална творческа дисциплина. То не просто дава умения за изпълнение на строго специализирани, приложни задачи, а чрез художествената практика формира качества, които не подлежат на академично преподаване – креативност, естетически вкус и култура, творчески нагон, усет за красота, експресия и единство.

➤ **ОБЕКТ НА ДИСЦИПЛИНАТА РИСУВАНЕ**

Обект на изучаване в дисциплината Рисуване са **живата и мъртвата** природа в тяхното многообразие.

➤ **ТЕМИ В ПРОГРАМАТА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РИСУВАНЕ**

Заложеният обем знания в учебната програма изисква синтезирането им в теми и задачи, комбиниращи наситеност на теоретичната информация и сериозни упражнения с цел максимално изчерпателно представяне на проблемите, които трябва да бъдат разбрани, разрешени и усвоени чрез практиката. Спецификата на програмата по Рисуване се определя от избора на теми, включващи различни аспекти на природата. Преподавателите по Рисуване определят, разширяват и осъвременяват темите в програмата в различните периоди от развитието на дисциплината. Въвеждането на нови теми често пъти е съпроводено от въвеждането на нови подходи в преподаването. Програмата включва такива теми, които удовлетворяват изискванията и очакванията на архитектурното образование. Главна тема е човекът (човешкото тяло), който е и в центъра на интересите в архитектурата. Няма проекти извън тези, които са ориентирани към човека и неговата среда.

➤ **ПОДХОДИ ЗА ИНТЕРПРЕТИРАНЕ НА ФОРМАТА И ПРОСТРАНСТВОТО**

В различните етапи от своето развитие обучението по Рисуване в Архитектурния факултет използва различни подходи при интерпретирането на формата и пространството. В началния етап се прилага **академичният подход** за реалистично представяне на природата, което се обуславя от установените традиции и от обществено-историческите условия, в които се намира страната.

В началото на 70-те години на миналия век се въвежда системно-структурният подход като близък до архитектурата начин за анализ на формата и нейната пространствена организация. За сметка на „епидермалното“ третиране на природата се преминава към структурно моделиране на формата и пространството. Разглеждат се и се анализират структурните характеристики на формата като организация, конструиране и трансформиране в пространството по зададено условие.

Съвременните тенденции в обучението по Рисуване дават приоритет на **творческия подход** при решаване на проблемите, свързани с интерпретирането на

формата и пространството. Целта е по-активно включване на студентите в учебния процес и лична ангажираност в процеса на работата.

➤ **ВИДОВЕ ЗАДАЧИ**

В програмата на обучението по Рисуване в Архитектурния факултет са разработени **учебни и творчески задачи**, които са групирани в **цикли от упражнения**. Катедра „Рисуване и моделиране“ постоянно актуализира и обогатява своите програми, и създава нови задачи. От миметичното изобразяване на формата и пространството задачите еволюират до учебно-творчески и творчески с активно ангажирано участие на студентите за разгръщане на творческия им потенциал като бъдещи архитекти.

➤ **ТЕОРЕТИЧНИ ЗНАНИЯ**

В обучението по Рисуване студентите се нуждаят от теоретични знания, които да ги запознаят с основните закономерности на вярното обемно-пластично изграждане на формата и пространството. В програмата няма специално отделено лекционно време. Теоретичните знания се поднасят като встъпителна теоретична беседа в началото на всяка нова задача. Изучават се общите принципи на перцептивната перспектива, пластичната анатомия, морфологията на формата, теорията на цвета, общата комбинаторика и теория на композицията.

➤ **ВИДОВЕ РИСУНКИ**

От гледна точка на обектите студентите изпълняват рисунки на натюрморт, глава, торс, тяло (включително екорше), интериор и екстериор (архитектурни обекти и ансамбли, ландшафт).

В обучението по Рисуване се изпълняват **учебни и творчески рисунки**. В началния период от съществуването на дисциплината се изпълняват учебни академични етюдни рисунки. **Учебният етюд** като метод и начин на работа, свързан с разработката на локалните стойности с цел постигане на материалност и многоплановост, се изпълнява в по-продължителни постановки. С въвеждането на системно-структурния подход той постепенно се променя, като се трансформира в нова методическа единица – **конструктивна рисунка**, при която учебните постановки са по кратки. При тях основният акцент в изучаването на формата са нейният строеж, структурни характеристики и пространствена организация. В конструктивната рисунка проблемът за

локалния тон и постигането на материалност не са основна цел. В процеса на обучение студентите изпълняват и бързи рисунки (скици), чиято цел е да изясни позата, движението, да улови характера и типажа на модела.

В последния етап на развитие на дисциплината Рисуване, фокусиращ се върху творческия ѝ аспект, в IV курс се въвежда нов цикъл упражнения – **свободни творчески рисунки** върху темата „голо човешко тяло по натура“. Те представляват естествен завършек на цялостната програма по Рисуване. В тях артистичният подход към натурата цели да се разшири емоционалната територия на въздействие и да се стимулират изпълнителско-интерпретаторските способности и авторската изява.

Друг вид рисунки, които студентите изпълняват в процеса на обучението по Рисуване са **пленерните рисунки**. Те дават възможност на студентите да изучават натурата (архитектурния и ландшафтния пейзаж) и едновременно с това да пресъздават атмосферата на обекта и пространството чрез избор на подходяща гледна точка и зрителен хоризонт. С пленерната рисунка студентите имат възможност да изразяват личното си впечатление от натурата, създавайки специфичен изказ на видяното.

➤ **ВИДОВЕ МАТЕРИАЛИ И РИСУВАТЕЛНИ ТЕХНИКИ**

Обучението по Рисуване в Архитектурния факултет запознава студентите с многообразието от изразни средства при учебното и творческото рисуване, техните свойства, качества и специфични възможности за обемно-пластичното изграждане на формата и пространството във връзка с характера на наблюдавания или въображаемия обект. В трите периода на обучението по Рисуване се изучават графични, живописни и смесени техники. В началния период на развитие на дисциплината рисуването с акварелната техника (живопис) се нарича акварелуване. Студентите работят върху различни основи в зависимост от поставените задачи и спецификата на използваните материали (кадастрон – бял и цветен, акварелна хартия и др.). Крайната цел при усвояването на разнообразните материали и техники е формирането на пластична култура и личен изказ.

➤ **ФОРМАТ НА РИСУНКИТЕ**

Най-малкият формат, който се използва в обучението по Рисуване е 35/50 см. В рисунките с повече обекти в композицията, в етюдите и свободните рисунки на човешко

тяло се използва по-голям формат. Свободните и пленерните рисунки са със свободен формат и зависят от личното предпочитание на студентите и от спецификата на изобразяваните обекти.

➤ **УЧЕБНА ПРАКТИКА**

Организираната учебна практика по Рисуване се въвежда от учебната 1963/1964 година. Лятната практика на студентите има образователен и възпитателен характер – тя запознава студентите с архитектурни забележителности и стилове от различни епохи в развитието на страната. В началото се е провеждала в градове с характерна възрожденска архитектура. Учебната практика за пленерно рисуване обогатява и завършва по своеобразен начин обучението по Рисуване в първи курс, като дава възможност на студентите да разширят и затвърдят своите знания и умения чрез самостоятелната работа. Днес лятната учебна практика по Рисуване се провежда в София в рамките на една учебна седмица, след края на втория семестър на първи курс, във време, съгласувано с учебния план на Архитектурния факултет.

➤ **КАНДИДАТСТУДЕНТСКИ ИЗПИТ**

Кандидатстудентският изпит по Рисуване търпи сериозни промени в периодите на развитие на дисциплината в Архитектурния факултет. Първият приеман изпит за студенти от времето на създаването на Висшето техническо училище е по рисуване и български език. Изпитът се състои от рисуване на архитектурен детайл по натура, изпълнен в моливна техника. Веднага след това изпитът се променя и стават две части: рисуване на архитектурен детайл и рисуване на предмети от бита. От 1964 г. той се разширява като се включва трета част – цветна композиционна задача. В настоящия период кандидатстудентският изпит се възприема като етап и неразделна част от цялостното обучение по Рисуване за специалността Архитектура. По този начин се освобождава учебно пространство за включване на нови важни теми в настоящата програма на дисциплината.

➤ **ПОЛЗА ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО РИСУВАНЕ**

Ползата от обучението по Рисуване е огромна. Преподавателите от катедра „Рисуване и моделиране“ структурират програмата по такъв начин, че създават задачи и поставят проблеми, които са в унисон с пластичната намеса в архитектурата. Чрез

преподаване на широк набор от знания преподавателите динамично формират умения и развиват качества с цел изграждане на образно мислене у бъдещия архитект, подготвяйки го за оригинално формотморчество. Ефектът от обучението по Рисуване обикновено се осмисля по-късно, поради факта, че архитектите не са художници и не боравят постоянно с техните изразни средства. Обучението по Рисуване има акумулиращ ефект за студентите по Архитектура. На по-късен етап, когато вече практикуват като архитекти, те осъзнават, че в учебния процес са формирали своя пластична култура и креативност.

➤ **АКТУАЛНОСТ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РИСУВАНЕ**

В края на ХХ век и началото на ХХІ век в професията на архитекта динамично навлизат дигиталните технологии за проектиране и визуализация. Те имат своето място и основание за съществуване и чистото рисуване на ръка не е в противоречие с тях. Не можем да се отрече, че се използват софтуерни продукти, които са с арт насоченост, но без реализирането на лични творчески идеи, те биха били унифициращи поради прилагането на алгоритми. В такъв аспект архитектът би бил по-скоро професионалист в смисъла на добър занаятчия, а не творец на изкуство. Ако сравним времетраенето за визуализиране на идея, необходимо за нейното комуникиране на събеседник (колега или възложител на проект), рисуването на компютър и на ръка са несравними – свободната рисунка на ръка следва полета на мисълта с нейната бързина. Колкото и мощен технологичен мобилен хардуер да използва архитектът, той не винаги може да бъде на разположение. Но архитектът има свой собствен „биологичен хардуер“, който е достъпен навсякъде и по всяко време – окото, мозъкът и ръката. С него той може да запечатва впечатления и мисли, които по-късно да разработва с помощта дигиталните технологии, понеже те са медиумът, който извежда идеята на друго професионално ниво. Удоволствието и забавлението в творческия процес при създаването на артистична рисунка на идея или хрумване носят особен вид емоционална удовлетвореност и дори щастие от интимността, свободата, спонтанността, непринудеността, топлината от физическия допир до материала – хартия и средство за рисуване. Поръчителите на архитектурен продукт все повече се вълнуват от гледането или притежаването на рисунки, съпътстващи пътя от идеята до реализацията. Професионалното владение на изобразителните средства, материали и техники, придобити в обучението по Рисуване, са незаменими в оригиналното представяне на архитектурната идея.

Доказателство за необходимостта от рисуване и арт обучение изобщо в контекста на архитектурното образование (бакалавърска и магистърска програма) можем да открием в сферата на интердисциплинарността и в самите програми на много от висшите училища, в които има специалност Архитектура. Обучението по Рисуване за архитекти е застъпено във всички уважаващи себе си университети в Европа (Англия, Испания, Франция, Русия и др.) и света (САЩ, Австралия, Китай и др.) в една или друга степен – под формата на базисни специализирани програми и курсове в рамките на архитектурното образование, дидактични и практически курсове, уъркшопове, летни курсове, ателиета по рисуване на ръка, в специализирани курсове по дизайн и по време на практики по история на изкуството, в обучението по дигитални технологии и визуализация, в департаментите по художествени и хуманитарни науки, в обучението в рамките на студентския обмен по програмата Erasmus и т.н. Съществуват и бакалавърски програми по политехническо архитектурно образование, в които рисуването е по-малко застъпено.

НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. За първи път в исторически план е **изследвано историческото развитие на обучението по Рисуване в Архитектурния факултет на УАСГ**, неговите образователни и творчески аспекти в контекста на обучението по Архитектура от създаването на дисциплината през 1943 г. до 2018 г. Определен е интердисциплинарният контекст, в който функционира дисциплината Рисуване за специалността Архитектура в УАСГ. Анализирани са връзката на дисциплината Рисуване с другата дисциплина в катедрата – Моделиране. Обстойно е представена взаимовръзката на двете дисциплини в различните периоди.
2. За първи път в исторически план е разгледан **преподавателския ресурс и неговата роля за формиране и развитие на програмата по дисциплината Рисуване**.
3. За първи път от историческа гледна точка е **изследвано формирането на характера и спецификата на дисциплината Рисуване от създаването ѝ през 1943 г. до 2018 г.** Представени са ползите на обучението по Рисуване за бъдещата практика на студентите по Архитектура.
4. За първи път от историческа гледна точка са **разгледани учебните планове, учебната програма, нейното съдържание и начина на преподаване в трите периода от развитието на дисциплината Рисуване (I. 1943 – 1963 г.; II. 1963 – 1989 г.; III. от 1989 г. до 2018 г.)**. Издирени са, описани са и са анализирани запазените програми, а липсващите са възстановени на базата на анализ на съхранени в архива на катедра „Рисуване и моделиране“ учебни рисунки.
5. За първи път е **проучен, анализиран и структуриран архивът от учебни рисунки на катедра „Рисуване и моделиране“ на УАСГ**.

ПУБЛИКАЦИИ

ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Леков, Йордан.** *Борис Колев – Основателят на дисциплината Рисуване в Архитектурния факултет на УАСГ* – статия в „Годишник на УАСГ“, том 52, брой 3, София, 2019 (под печат)
2. **Леков, Йордан.** *Подходи в преподаването на дисциплината Рисуване в Архитектурния факултет на ВИАС 1977-1992 г.* – статия в „Годишник на УАСГ“, том 52, брой 3, София, 2019 (под печат)